

12/14
13/14
14/14
15/14
16/14
17/14
18/14
19/14
20/14
21/14
22/14
23/14
24/14

01	21
9	10
±09	10

Республиканский Дом народного творчества

Молнохо

Н.П. Старовитина „Молон хара
аттах Таруот Бэргэн“
зашив С.С. Сергеева
редакция П.Н. Кошова
(на лужинском языке)

1966г.

Ф. №	607
Ст.	6
Д. №	10

107 м

Н.П.Старостин.

Төлөн хара атгаах Төрүет
Бэргэн.

Олонхо С.Г.Сергеев суруйбута,
П.Н.Попов редакциялаабыта.

НИКОЛАЙ ПЕТРОВИЧ СТАРОСТИН.

Олонхо "Төрүэт бөргөн"

Записъ Семена Григорьевича Сергеева.

Редактировал: П.Н.Попов.

Н.П.Старостин обоньор

1938 с. бүтүүтүгэр М-Ханалас района, Нээрүктээйи нэһилиэгэр Бэтгэмэ диэн алааска Старостин Николай Петрович аатны ааттаан киһи туруору балааныгар тийбитим.

- Бэйэм аарыныбынан быйылгы дьыл 65 сааһым - диэн сытыга суох нас хара баттахтаах бэрт ыһы обоньор миигин үөрө-көтө көрсүбүтө.

- Биһиги ыллах иһинэ ыллы сатаабыт дьоммут. Оннообор 1920 сыллаахха Хаптагайга, Майага буолбут бастаки сандамаларга олонхону спектакль быйытынан онньоон көрдөрөн нэһилиэнньэттэн махтал бөбөнү ылсыппыт. Сандама диэн тугуй даа, оччолорго тугу барытын саналы этэ, ааттын сатааһын баара. Онон ыһах диир онугар сандама диир буола сылдыбыппыт. Олонхону ити туруорууга мин сүрүн киһи этим, Айыы бухатыра буолан охсуһуу бөбөнү охсуһан эле-эле тиллибитим. Онньообуммут судургу бэйэбитинэн этибит, ^{аҕыс уол аҕрааһы} асааһы уола орустааба. Хонууга күөх ойуур иһингэр көлөргө-барарга, ааһарга-куотарга септээх бөлкөйдөрдөөх сирин талан онньообуһупут. Тус-туспа бухатырдар бары олонхонут дьон этибит. Салайааччыбыт Степанов Николай Федорович этэ. Санаабытыгар син бөркө онньообуһупут. Үөрүү-көтүү сүрдээх этэ-диир Николай Петрович. Ити курдук көрсөтөн Старостин обоньортон "Былгыт үнкүү ырыата", "Стахановец ырыата", биир чабырбаһы суруйан бөккө махтанан арахсыбытым.

Аны 1945 с. Н.П.Старостинны Норуот айымньытын Дьэтигин оччотообу методуһа Сергеев Семен Григорьевич булан ылан "Төлөн хара аттаах Төрүөт Бэргэн" - диэн олонхонун суруйан ылбыта үрүнэр таһаарыллыбакка хаалан хаалбытын 1965-1966 сылларга үөрөтөн, ааран, сөһөн быйытынан суруллубутун

позвня форматнаан суруйан, тупсаран, редакциялаан бүтөрд-
дим. Сергеев С.Г. бэйэтэ хатылаан үлэлиэбин 19.14/Х1-54 сыл
учууталлы сылдьан елен хаалта. Отгон Н.П. Старостин обон-
ньор 19.19~~21~~⁶⁰ с. елбүтө. Ол ийин кинилэр бэйэлэрэ ситэрэр
кыахтара суоһун быһытынан, теһе кыаһым тийһэринэн үлэли
сатаатым.

Норуот айымньытын Дьиэтин фольклорга
методиһа П.Н.Попов.

12/УШ-1966 с.

ад.х.е

ТӨРҮӨТ БҮР БЭН.

5

*Дүр-уран сурвалж
Зөвшөөрлийн
Мет.*

Түөрт уон былас
Төбүрүччэлдэх,
Отут былас
Усталаах,
Урун кемүс уоруктаах эбит.
Хотуттан-собуруттан
Көй салган кэлэн
Көнүтэ сннһан барыа дһэн
Обо мас
Ойобостоох эбит.
Толугуруо дһэн
Тобус уон
Тон тиит
Тулаһыннаах эбит.
Айгырыа дһэн
Абыс уон аһаах тиит
Акалааттаах эбит.
Илһинтөн-арбааттан
Иэдээннээх тыал кэлэн
Ибилитэ сннһан
Илдэ барыа дһэн
Эдэр мас эйкиннээх эбит.
Тобус сордон балыгы
Туруорута аспыт курдук
Тобус кубалан маван еһүөлөөх эбит.
Күн уотун сырала сырдыга
Сыдыаһан киирдин дһэн
Тула еттүгэр
Тобулута сннһан
Тобус уон тобус

Чуолбан-чуолбан туннүктээх эбит.
Ахсынны ыйы
Абыс санатыттан
Абыс ааттаах бухатыр
Аччачы табинэн туран аспатах
Алтан дьаакыр халданнаах эбит.
Тохсунньу ыйы
Тобус санатыттан
Тобус тувгун бухатыр
Тура табинэн туран
Тохутан киирбэтэх
Токур тиир хатырдаах эбит.
Суорба таас хайаны
Собон-кимен киирэн
Тобус кырылаах
Суостуганнаах суо-хаан оһогу
Сомоболоон туппугтар эбит.
Алаас сир анарын саба
Алтан дьэрэкээн хөлүмтанныах эбит.
Бу суостуганнаах суо-хаан оһох
Анаах тиит аһылыктаах
Курун мас хонуктаах эбит.
Уна еттүттөн
Уһулута оһон тахсар
Уоттаах чох уолаттардаах,
Ханас чанчыгыттан
Хасырта истанан тахсар
Кыдааннаах чох
Кыргыттардаах эбит.
Бырдыа бытык
Кырык тебе

Сваальыр чанчык
Аал уотум иччитө
Танха силик
Сээркээн сәһән
Харыс бытык
Харчы сото
Хахсааттыр хара суорун
Харабыллаах эбит.
Улуу тайағы
Умса баттаабыт курдук
Дьөрө дархан
Кеп сөбөлөөн оронноох,
Ырналаах ыскамыякакалаах
Олонхолуур олоппостоох,
Хайгы олорор
Хаппахчылаах эбит.
Майгы дьөн санарар
Баһык уһуктаах,
Әэх дьөн сөнээрэр
Әккиннөөх эбит.
Чуобур сылгы
Тобугун дьүһүнө ойуулаах
Чороон аһах манна чуобуспут.
Кетэбэрийи ертүгэр
Көрө силдгы
Кетэбин ойуута оһуордаах
Көриән аһағы көккөлөппиттэр.
Тайырдыа таһыстаахха
Чаампытын аастаахха
Арбаах мастаах
Ааттаах ойуун

Үеһээ абааһыны түһэрдэвим дии-дии
Өкчөйө-өкчөйө үебүлээн
Хантайа-хантаяа
Хайнтаан баран
Хараһын түннэри көрөн
Икки илиитин быластаан
Итгөнө сытарын курдук
Уолах тиити
Умса соһон агалан
Силистэри-мутуктары
Синнэччи анһан кэбиспит
Саа ыһыр
Сатанах мастаах эбит.
Хантайлыбыт этэрбөстөөх
Хабыската суох тыллаах
Хара маалһын дьахталлар
Баттах баттахтарыттан ылсан
Мадьыһа тураларын курдук
Халы-маары оноһулаах
Ханка ыһырын уурунар,
Туора-маары атаһтардаах
Долбуурдардаах эбит.
Дьоруо маан сыйгы
Тобус түүннээх-күнү мөддүй
Туора сүүрөн таһсыбатах
Дьулаһай маан
Туһаһалаах эбит.
Сэллик атым
Сиелэн-сиелэн
Сэтте түүннээх-күнү быһа
Сыр-эҕи *Сыр-эҕи*
Чөлгөннээх төлгөнөлөөбөөх эбит.

Үс саһаан холобурдаах
Үрүн кемүс күрүөлээх эбит.
Бар кыялы
Баргыя турар
Бастын сөрбөлөөх,
Өгөн кыялы
Үетэ турар
Үемэс тиит орто сөрбөлөөх,
Көгө кыялы
Көпси турар
Көрө мас көннөки сөрбөлөөх эбит.
Халлаан сулуһун курдук
Халырын элбөх сыгылаах
Хатыр маған биелердөөх
Хаан дьаралык атырдаах эбит.
Мас тийер
Магаачыя обуспаах,
Сир хорутар
Силирбөх хара обуспаах,
От тийер
Оноолоох саадьагай обуспаах эбит.
Хонор муостаах
Хотобор систөөх,
Илбирбес эриэн,
Салбырбас саадьагай,
Сир дулбантын курдук
Бнах сүөһүлөөх эбит.
Үрүмэтибэт
Үт маған күөлүгөр
Үнтү үүрөн киллөрөн
Үс төбүл күннө уулетар

101

Утүе үгөстөөх киши эбит.
Бытта мырааннаах
Хатта хайалаах
Урбунньөх үрүйөлөөх
Сыа сыннылаах
Хорболдьун хонуулаах
Кытаайка кырдаллаах
Торбо толоонсоох,
Сүөбөй тураннаах,
Иэдьөбөй бадарааннаах,
Сиэркилэ уулаах
Сиемөлөс талахтаах,
Сиедөрөй күөх оттоох,
Сибиир ийэ дойдум
Арбаа өттүн
Аһара керен көбиспитим
Алтан терилккени
Арһаа баттаабыт курдук
Арһыс ваттваах алаһа
Арһыстаһан үөскээбит эбит.
Собуруу өттүн
Солбуһа керен көбиспитим,
Хорболдьун терилккени
Холборута ууран көбиспит курдук
Улуу даары хонуута
Субуруһан үөскээбит эбит.
Ол анараа өттүн
Холбуһа керен таһаарбытым
Суостуганнаах суруктаах хайалара
Субуруһан үөскээбиттөр.
Илин өттүн

Эргиччи керен кэбиспитим,
Сирэ баранан
Симилэх буолан
Дойдута бүтэн
Тукулаан үрэх буолан
Тупсан туналман тахсар эбит.
Алааһа баранан
Аһыс ааттаах үрэби
Аргыстаһан тахсар эбит.
Сэттэ силээн үрөбө
Сиэттиһэн иһэн
Симилэх ойуур буолан хаалар эбит.
Баһа-атаба биллибэт
Маар-келет,
Уксэ-дьүүлэ биллибэт
Үрүйэ-аппа буолар эбит.
Эредэһиннөөх долгуннаах
Итии тыал эккиннөөх,
Итии байбал энэрдээх эбит.
Хоту ертүн
Хоһуоччу керен кэбиспитим
Тараах туйахтаах
Таба тэбимметэх
Таас дьулу дойду буолан
Тараадыһан барар эбит.
Эдьигээнни эһсиллэн
Булунунан булкуллан
Муустаах муорабар киирэн
Мунурданан хаалар
Муокастаах дойду эбит.

Толугуруо эбээт дэн
Тобустаах туут салыктары
Тулаанынаах туналбаннаах дойдум
Олохтоох иччитин
Одуулаан очойбутум:
Биес былас холобурдаах
Биекээ кэбир бирилээх,
Үс былас холобурдаах
Үекээ кэбир өттүктөөх,
Алта былас холобурдаах
Дараа кэбир сарыннаах,
Икки кыйы сабылы
Таннары сахсийбыт курдук
Кытарар хаан иинээх,
Икки хара саарбаны
Көккөлөһиннөрө уурбут курдук
Дыйлаа хара хаастаах
Санын салбадар тийе
Саба түспүт баттахтаах,
Быйыга быланнаах
Бөбө мессүөннээх
Күүстээхкө көрүннээх
Үрдүгө өрө анибар
Үс сабаан холобурдаах,
Охсор дууп мастаах
Төбөр чиес мастаах
Үөмөр үс мастаах
Кылыбахтыр кырдаллаах
Ыстаналыр ыраас хонуулаах
Салгылыр саар булгуньяхтаах
Суунагалыр туус келүйөлөөх.

Түнэ гиэнэ түүнүктээрэ,
Сары тыйна танаах,
Торбо дизи
Долуой айдуобет,
Кытаайка танааи
Кылбаччы билбэт
Үүс-киис тиритэ
Үрдүк нуобай бөрбөлөөх,
Улан кийи
Уостаах тийнэ
Онолдьуйан кестер
Уһун дурба болоттоох
Кыс ^{оҕо} харахтаах-хаана
Кылбалдьыан кестер
Кырыктаах үнүүлээх.
Хааны балык
Хабары иницирэ силлимнээх,
Оксейу кыйл
Үөнэ унуцоохтаах,
Хахай кыйл
Хаана кырааскалаах,
Куоппугу хотор
Барбыты баһер
Тайбүти ситер
Улахан үрэх
Орто тобойун сава
Ньиргиэрдээх
Дьирилээнки муос саалаах эбит.
Уу дьулайга ньоллурбаччы бөссөр
Үс сүүс буут холобурдаах
Чомпо тимири сүлүгэстээх,

Биэс уон сууттаах
Бэрьэ мэйиигэ
Биллирбаччи бэрсинэр
Бэттибэт таас мээчийтөөх эбит.
Абыс иилээх-сабалаах
Атааннаах-менуенинээх
Айгырбэслик
Аан ийэ дойдум
Килэрийэр киинигэр,
Дьогдьойор саалыгар
Собус салаалаах
Туоһу булгунньах
Тобуду үүнэн тахсыбыт эбит.
Ол уна чанчыгыһы
Одуулаан көрбүтүм
Логлоор көмүс хатырыктаах
Лоһуор көмүс туорахтаах,
Хотун дьахтар туоһахтатын
Хотобостуу тунпут курдук
Нэлим көмүс сэбирдэхтөөх
Абыс салаалаах аал-дуп иас
Айгыраан-аарыгыран турар эбит.
Абыс иилээх-сабалаах
Аан ийэ дойду
Эргийэр киинэ
Илбэлээх иччитэ
Суон дурдата
Халын хаххата киинэ эбит.
Сэттэ биттэхтөөх
Сибиир ийэ дойдуну
Ситэ үүнэн кэирэммин

Аллараа дойдуга
Арсан дуолай абаларын
Сийн үеһүн булгу үүнэн
Сэдэлбэ курдук эрийерим дуу диир
Силистээх эбит.
Ол гынан баран
Олус сэтэ-сөлөөнэ бэрт буолуо диин
Бургунас- ынах
Муоһун курдук
Эрэ кэдэриин
Үүнэн силигилээн
Сийнэ үрэххэ тийэ тараадыбыт
Силирбэхтээх силистөрдөөх эбит.
Бу мас
Үеһөө өттө
Үс хартыгастаах
Өндөл маһан халлааны
Өтөрү үүнэн тахсаһын,
Өһөбун төрдүгөр өстүөллөөх
Өтүтүн туолуор дьлы
Өйөх ылбат
Улдьаа мөһик уоллаах,
Сөттө уонугар дьлы эрбэ бэрбат
Сөлөөр мөһерик кыстаах,
Уолуһан-таалһыан уһуктубут
Уһун дьансаат обонһору
Дьоллоох тусаһатын
Тобулу үүнэн тахсаһын
Тобус томторболоох
Тойон сөрбө буоларым дуу диин
Дьулуһа санаан баран

Дьулайа сыһынтыйан
Аны мантан сирдэтөннөр
Алдьархайы таһаарнахтара диэн
Сэттэн-сөлөөнтөн тардынан
Сир сиксигэр симэлийэн
Абыс ааттаах үрөби
Арытталы намыһыан үүммүт өбит.
Улуу дьаалы дьиэлээх киһи
Улаан биэтин уйгутун
Көрө биэтин көһитин
Көриөн айаар кутан,
Адабалаах ат кыайан
Атыллаан тахсыбат гына
Арыллаан баран иһэн инэриттэ.
Көрө сылгы
Кирдиргэс саалы,
Улаан сылгы
Уу хаһаты,
Байтаһы ынах
Баччахтаах ньамынньарын,
Түөртээх обус
Түөһүн бөдүрбөһүн сирдэһэан,
Убаһаһгар чачайан,
Хойууугар бөтөн баран,
Улуу тайаһы
Умса баттаһыт курдук
Дьиирэ дархан
Көй сөбөлөөн оронугар
Харытны умуобун сыттанан
Хаһыныраччы утуйдаба.
Чынырбастаах сыттыгы сыттаһыт

17

Дээрэжээннээх тэлбэри тэлгэммит
 Дуобаттаах суорваны саптыбыт киһи эбит.
 Үс хонук устата
 Эиер анара буолан
 Утуяа сытан баран
 Ойон туран
 Дьиэтин таһыгар
 Лиһигирээн тахсыбыта
 Күнэ үеһээ чабыллыбыт
 Күөрөбэйэй ыллаабыт,
 Илин арбаа еттүн
 Эриличчи эргийэ,
 Хоту собуруу еттүн
 Хоһуой дуу керен тур/бута:
 Арай буоллабына
 Аныхан салгын билиннэ.
 Аан хара холорук
 Аргыстанан барда.
 Сэттэ сипсиэр саһаа
 Сирдъиттэнэн турда.
 Тиити төрбүү мутугунан
 Тибиилээх хаар түһөн көбистө.
 Мун-сор аргыстаах
 Буурва бөбө буолла.
 Атамаан алдыаххай
 Элүү дүбдүрбөнө манна буолла.
 Кыстаабыт кыталыга
 Кытай сиригер
 Кыйданан куотта.
 Көппөт көчөөрө
 Күрөнөн мөлийдө.

Арваа халлаан
Алын кырытын диекиттэн
Тумустаах гиэнэ туйгуна,
Кыыл гиэнэ кырдыбаана,
Кетер гиэнэ күтүрө
Көтөн күпсүйөн иһөр быһылаах,
Кини обургу
Күн диеки кердөххө
Күнү бүүлүүр,
Бий диеки кердөххө
Бий бүүлүүр
Үс бастаах Далан
өксөкү быһылаах.
Абыс салаалаах
Аал-дууп маска
Саамал күн кестүбөт гына
Сабараалдан олорон көбистөгө.
Далан дөпсөүр кынатны
Уот кутга кутуругун
Кумуна тутат
Кубулуйа обуста,
Чугас еттүн чуурдаабнт
Илин еттүн эспит
Иле абааны буолла.
Түөһүн тылыттан
Дьөлө үүнөн тахсыбнт
Хоппо күрдьэх саба
Куорай далаан ытыстаах,
Үцүрэй буоллун диең
Үс салаа тырабас
Үктөнөр атахтаах,

Суут дьинетин
Сулууда туннугун курдук
Элиэ кыыл сава
Эт бөрбөлөөх
Эргэлээх сородох харахтаах,
Халлааны хайа суруйар
Хара наннаһын бөрбөлөөх,
Илэ абааһы уола
Иниэттэн олон эрэ
Хобдоуран элбүт киһи
Хоолдугун унуора ойуулаах
Кубалан маган холтуунуттан
Табарни сынсыан
Таньытын тансынаат
Тыттай холобурдаах кымырдагаһынан
Тырылааччы ытырдан
Тыбыран кэбиһен баран
Ыһа-тобо
Ыллаан сатарыйда:
- Тон күөннөр
Тус бэйбэр
Дорообонон дорообо
Дорообото тутууй!
Туох ааттаах кэлэн
Толоон унуоруттан
Дорообонон тосхойдо диэтэргин,
Ыраах сиртэн нацастан
Ытык нал ыччата кэлим.
Төрүт киһи
Төрүөгө буолабын.
Уот кутаалай удабан

Улахан уола
Тинсирики дэриэспэ аттаах
Тимир Лыбырдаан обурбу
Сабага дьабыл сьлгылаах
Саха саары кыһа
Үрүң уһантай куо диэн
Үчүгэй кыспытын
Ойох көпсөтө кэлэригэр
Олоочу куурдар
Илин-кэлин сүүрэр
Эһиэ кулут буоларва
Илдьит кыһытын
Этэ кэлим нохойдоон!
Идэһи гынаары тэринэрэ дуу
Эһиэ да билбэтим- диэт
Үс хостөөх бастаах далан
Өксөкү кыһа обурбу
Өрө көтөн күүгүнээтэ.
Онуоха орто дойду киһитэ
Уордаһа быһыһтыһан
Ньирилээнки муос саатһи
Дьирилэччи тардан
Анаабыллаан туран
Айдааран барбыта эбитэ үһү.
-Күөх көбүчү тыһнаах
Көлбөхтөөх сирэйдээх
Көстүбөт аймага
Сэрэппөккө сизэ дьэһэниһи
Сэп барда!
Чалбахтааһар дьараны,
Хадьмаллааһар намтыһаһы

Сәбирдәхтәәбәр чәпчәкини
Күтүр естәәхтәр
Кер әрә миигин булан
Суон мүнәбин тоһутаары
Субай хваамыи тобоору
Суудайбыттарыи абатыи - диет
Иәмәх курдук таппытын теле баттаабыта
Инәччәтин тһаһа
Үндүл маған халлаанна
Әрә сатараан тахсан
Үс сүлләр әтин буолан
Үс түүннәэх күнү нәхдәк быһа
Үнтү дарбһа сһыртта.
Сһидһыс оро
Сһыйһылла кәтәи тһийән
Тоһус токур ойороһугар
Дурдаланан үсскәәбит
Дуолай тһиир сүрәбәр
Тоһулу тһүәхчә буолан әрдәбинә
Туора дайбаан аһары кәттә.
О, татаһын дһән
Обунһуран баран
Ордубутугар үрән бара турда.
Орто дойду киһитә
Ордуутугар киирән
Утһуаары сһытта.
Чочумча буолаат
Туран кәллә.
Олорон кәрбүтә
Ончу сатаһытта
Аһабыт аһа

Ас буолбата.
Киирэр хааннаах
Кэбэде киһи этэ.
Кэрэбэй көмөдьилэннэ,
Тардар тымырдаах
Дьаабала киһи этэ
Тардыс-ыгым майгыланна.
Таһырдыа оһон тахсан
Күн кечүгэтэ кентеһүн
Көхөтүттөн ылан
Алаан дьалаан
Алааһыгар киирэн
Тиити төрүү мутугунан
Төлөн хара этэ
Аһы турарын керен
Айбардаан тийэн
Атын тутан ылаат
Үс төбүл уураата,
Үс төбүл сылаата.
Сигэтэн ажалан
Сөрбөтигэр тохтоото
Тобус төбүл
Туомтуу баайбыта
Инники икки атаба
Ийэ буоруттан ылар харыс
Өрө ыйаанан
Үтүө келете
Өрбөстөөбүнөн керен турдаба.
Босхо былыт
Буутайы буутайдаата,
Уулаах былыт

Олбобун уурда,
Чараа былыт
Чаппардаары сапта,
Үрдүк халлаан менүснө
Ынырын ынырдаата,
Хоргу былыт
Холумун холумнаата,
Дьирбии долгун
Дьиримин татта.
Улуу үрөх
Тобойдуу түспүтүн курдук
Муос ыирилээнки саатни
Төрүүтүгөр тардына.
Дьирбии хара бэлотун
Тайгалбалы баайда.
Бары тэрилин
Барытын ылына.
Түнэ гиэнэ түүнүктээбэ
Сары гиэнэ тыйына
Танастарын ылан
Таньыталаан кэбистэ.
Кустук курдук куобанна,
Ох курдук оноунна.
Кэра сылгы
Кэтэрин оюута олуулаах
Кэриэн алабы абалан
Көккөлөччи ууран,
Көбөччөр биэтин
Көйөбө кымын
Көбүөтүгөр дылы кутта,
Аллаах ат

Атаралаан тахсыбат гына
Адаарыччы арылаата,
Токус кырылаах
Суостуганнаах
Суо хаан оһоһор
Абыс сьарба бадахтаах
Аһаах маһы тигинөччи отунна.
Көбөрө-кытара оонһоон
Күлүбүрүү умайан таһыста.
Көйөрбөлөх кымыһын
Көтөһөн абалан
Уна чанчыгар
Улахан анаһын,
Оччугууун ханас чанчыгар
Олбу-солбу кутуталаан
Күрүлөттө-барылатта
Күлүмнөттө-сырдыратта.
Ол гынан баран
Чуобур сыгы
Тобугун оһуута ойуулаах
Чороонноох кымыһын
Иннөритө тутан
Иһиталээн көбистө.
Үүс-киис тириһтө
Өлдүрбөлөх бөрбөһөтин
Өһөһун холумтаныгар
Олоччу уурда.
Бөтөрөө илиһитин
Биһил баттанна,
Аһараа илиһитинэн

Көнтиктө көбиңе олоо,
Барар сирдеригөр
Бадаарда быраа олоо!-диетере.
Танаһын танаа оруста
Тайырдыа күскөрис гына,
Атын мийген
Айаннатаран тайдыран
Алааһын арбаа хоннобор
Хаар мабан атырын
Хатыр мабан биетин үерүгөр тиийен
Үс сылгыны тутан ылан
Өлөттөөн баран
Симен-симен
Симииччөхтөөн онордо,
Хаалаан-хаалаан
Хасыйахаан сааа онордо,
Үрүт етте үмүрүк
Алди етте дөдсийөх,
Билиилээх бөрөмөдөйигөр укта
Ынырыгар илө барахта
Харалдыктан көппүт
Хара хуртулах курдук
Хам-бааччы атын үрдүгөр олоо түстө.
Илин халлаан
Иөрчөбин дээки
Эргийе тарта,
Буоюннуу иширде
Бухатырды хайытаата,
Мунунаа кетүттө.
Тип гына
Тинилэхтөөн көбистө,

Баба-атага биллибэт
Балысхан аян буолла.
Кыһын бөбөнү
Кырыатынан биллэ,
Сайын бөбөнү
Самырыннан сабадалаата,
Бардам собустук
Баран истэ,
Күүстээх собустук
Кетүтөн истэ.
Ити икки-ардыгар
Эрдэһиннээх долгуннаах
Итии муора арбаа сабатыгар
Хаһан даһаны
Айбаллаах ~~муора~~ аартык айылыбатах
Дьоллоох оппуос
Тосхойботох сиригэр кэлэн
Чун гына хааттара түспүт эбит,
- Орто аан ийэ дойдум
Оппуостаах буоллаһына тобулан кулу.
Аан дойду
Айбаллаах аартыга баар буоллаһына
Аһан кулу.
Уол оҕо
Стоҕо буолан мантан төннөрүм сатаммат,
Көрдөһөр күнүм
Күттүөннээх буолла.
Ааттаһар күнүм
Ахсааннаах буолла.
Биэрэк иччитэ
Бэрт киһи

БэдикэА хара
Бэттэх-бэттэх буолуй!
Тобус кулугулаах
Дорбоонноох алаан суолун
Тобулан кулу диетэҕэ.
Ср-етер буолбата
Эрди тыаһа либирвээн
Куукта тыаһа куйдаран
Тобус мастаах оночоро
Толору тивийлибит
Анар харахтаах
Анар илиилээх
Анар атахтаах киһи
Адаарыс гына түһээт
Айаба сатарыада:
-Тон күөннөр
Тус бэйэбэр дорообо!
Биэрэк иччитэ
Бэригимсэх буолар,
Биэс тарбаҕын
Биэриитэ ханнаһый?
Уон тарбаҕын
Ууруута ханнаһый?
Хатырбыт алаҕы ньалбарытар
Ханныктааххыһый?
Тубураабыт уоһу унунуохтуур
Туохтааххыһый?-дии турда.
Хаалаан-хаалаан
Хабыһахаан саба онорбут,
Симэн-симэн
Симиччэх саба онорбут

Үс сэлгэтын сүжээн биэрдэ.
Ону буаллаарна
Улун сирэй
Курт-хэрт нстаан
Културбаччы ийнстан
Чолоннууларын кытары
Туйахтара тобох буолтун
Оночотун түгэбэр
Уурталаан кэбиһээт,
Онтон туран саналаах буолла:
-Биэрэк иччитэ
Бэкидэл хара обургу
Тобус сииктээх
Тойон ханна
Туолан кэһилэннэ диэмэ,
Астаннахха абалаахтан ордук
Алдьархай адьас суох эбит.
Аар тойон абам
Муос хоноруубун
Быһта сынньна диэн
Быһкаа да буоллар кэһилэнним.
Иһи сиигирдиннэххэ
Иһэлээхтөн ордук
Иэдээн суох эбит.
Идэмөрдөөх хотун иһэм
Саах күрдьэр күрдьэбинэн
Самыһын хайыта сынньна диэн
Муос туйах да буоллар
Булан-талан кэһилэнним.
Иккиэйэх да буолларбыт
Эрдинэн көрүөх эрэ - диэтэбэ

Оночолоругар киирэн
Олорунан кэбистилэр.
Күүгүнөччи-хаабыначчы
Күшпээллээн эрдэн барда.
Итиннэ кэлэн
Иннэстээри гыннылар,
Чаргыга кэлэн
Таннаста сыстылар.
Нөнүө кытылга түннөстө сыстылар
Таһырдыа ыстанан тахсан
Абааны уола
Ат тэһинигэр ийлистэ түстэ.
- О, доторкоон
Ол аайы
Биэрэк иччигэ эмнэ
Бэрибиргөөтө димэ,
Мин бу да буолларбын
Төрүт киһи
Төрүөбүбүн,
Ытык киһи
Ыччатабын,
Аба киһи
Алгыһын истэн тур!
Саалаахтан самныма
Охтоохтон охтума,
Сытны болот сытарыйдын,
Хатан бии халтарыйдын.
Уһалаабы охтор,
Түөстөөбү түһнөр,
Боско бастаах

Борон ураанхайга
 Буолагын биэримэ.
 Иһит-хомуос ирээттэтэн
 Танас-сап чаастатан
 Уп-ас өлүүлэтэн
 Утүе бөрдүн
 Учүгэй бастыһын
 Урун уяантай Куону
 Эһьэдээн-сэтиилээн
 Эргилдэн кэлэри
 Кэмэ суох элбэх
 Көһинтэ аралаар! -дистөгэ.
 Биһиги киһибит
 Чаракаан үрөү тайһанан
 Төрөкөөн үрөү төрдүнөн
 Кыпчыһыры кысытын айаһынан
 Хапчаныһыры хаһаатын тайһанан
 Күскө Буурайн
 Күрдүгүн көтөбүнөн,
 Дагда Буурайн
 Далын тайһанан ааһан истэ.
 Ол иһэн
 Одуулан кербүтэ:
 Сөлөмөдөй удабан
 Сириң ааһа түһөн хаалбыт эбит.
 Онтон дьэ эмиз
 Иһнэри кытыллаһа
 Таннары дабааннаһа
 Эһэ быһаһаһа эккөэйилэһа
 Бөрө анара дьуолкалаһа,
 Хаһаһа маһаһа аһыһа сымһа

Хаан айы турарын курдук
 Хаан хабырбас ааттыгы
 Өрө сүүрдэн
 Экеченнетен тахсыбыта;
 Дьэ добоор!
 Бухатыр дьон
 Уһун унуохтара
 Урусхал буолбут,
 Кылгас унуохтара
 Кыдымах буолбут.
 Билигини кере-кере
 Барилэччи диэн
 Бөккүһүн истэ,
 Сөтөрүччү диэн
 Сөбө истэ.
 Абааһы унуоҕа
 Адьас биллибэт,
 Онон буоллабына
 Олус сүрөҕө суох буолан
 Сутаан еллектөрө
 Сордоохтор эбит.
 Ус мөнөһиктээх
 Урдук мындаа аартыгы
 Урут кырытын дьэки
 Өрө кетүтөн истэ .
 Бу дойду
 Эрэдээх кытыла
 Энциллибэтэх эбит,
 Дьуобалаах аартыга
 Тобуллубатах эбит,
 Наморон билэ турар

Ол иһин
Ох саатын илан
Төрүет **Бөрбөн** обургу
Төбүрүччү тардан туран;-
- Маннык дойдуга өлөнөн турааччы
Баар буоллагына,
Өйдөпөккө өлөрдө дийэбит,
өрбөстөөх ох туһаайда.
Маннык дойдуга тирэниэн турааччы
Баар буоллагына,
Сөрөппөккө сэтэ дийэбит
Сөрөн-сөрбөн сөп барда - дийэн
Ылаат ытан көбөспөтө
Ыһыра кеттөбө үһү.
Ити икки ардыгар
Өлөн-сөлөн төлүк иһилиннө:
-Иһиликпин-тайылыкпин,
Иэдээникпин-куудааныкпин,
Абытайбын-халахайбын
Абаккабын-сатанакын,
Бу сордоох суолга,
Дьуолка буолбатах киһи сатаныммы,
Эрэйдээх энээрбэ
Тирээбил буолбатах киһи сөп буолсу,
Маннык соһумар өлүү
Төрөтөр өбөбө да түбөспөтүн,
Маннык иэдээниэх сырны
Иитэр сүөһүгө өнөрдөспөтүн,
Арбаа халлаан
Аһыгар олохтоох
Номоһон баай тойон аҕалаах

Эбириен баай **Хотун** ийэлээх
 Тиити төрүү утугунаан
 Төлөн хара аттаах
 Төрүет **Бөрвөн** обурвуну
 Илдэ келэллэрин билбөккө
 Идөйдөхшн кербеккүет- дьэтэ
 Сөлөмөдөй удабан
 Сити сага буруо буолаат
 Симэлийн хаалла.
 Төрүет **Бөрвөн** обурбу
 Түптэ саалан айаннаан истэ.
 Келешүннээх келенү
 Келелемметех киһи этэ
 Келешүннээх келенү дьэ ↑

Келүиннэ.

Дьанхалаах аты мииммэтөх киһи этэ
 Дьанхалаах аты дьэ мииннэ.
 Бу иһэн
 Миинэр минэтэ
 Келүйэр келетэ
 Кулгаабар курабаччы кыллааба
 Куллургуурун ууратта,
 Көтөбөр көбө кыллааба
 Көбийэрэ тохтоото,
 Кисти-кисти
 Киһилии кэпсээн барда:
 -Анньаһах-анньаһах
 Анньаһах-анньаһах
 Иччикөм этэр тылым
 Эбөлбөтин иһит эр!

Өксөкү кыял
Үөһө кырааскалаах
Хахай кыял
Хаана унунуохтаах
Тобус томторболоох
Тойон сөрбөбө
Уон харыс холобурдаах
Ураа ланкыр муостаах
Убайар уот кугас дьүһүннөөх
Туора туоһахтаалаах
Дуолан атыр орус
Абыс атахтаах
Алтан даадар сярбаба
Кенкеччү келүйүллөн
Күрдьүстээбитинэн турар.
Онон
Әр әрә буолларгын
Ән миигин
Онно тохтотон
Умса баайан биэрээйәгин
Өтөн кыяллы
Үөтө турар
Ортоку сөрбөбө
Олбуяа бырабан керсөр- диетөбө.
Ити кәнниттөн
Әрбән-дьәрбән дайбатан
Инниләрин диәки
Түстәр түһөн
Түнкәлийән истиләр.
Бу иһән кербүтө
Илэ бөбө

Ийэхситтээх дойду эбит .
Күну таһаарар
Көмүс түөстээх
Күөрөбөй кыыллаах эбит.
Күн уота сүрдүктээх
Ый уота чимэчилээх
Улуу аан дойдуга
Уурдаран оҕустаран кэлбитэ;
Улахан анар ханас өттө
Көтөр былыт келдьүннээх
Аһар былыт албастаах
Адьярай ааттаахтара мустубуттар.
Түөрт уон
Түөрт түннэстигэс харахтаах
Түнүрөт бөбө түбүлээбит.
Сэттэ уон эрбэлээх
Синдэ сава харахтаах
Ходьон-дьайаан
Ходовот хойдубут.
Адьярай атамаан^а диэн
Атааннаспака,
Көстүбөт келдьүнө диэн
Күөмүлүү санаабакка
Көтүтөн тийһөн келдэбэ.
Өксөкү кыыл
Уөһө уунуохтаах,
Хахай кыыл
Хаана кырааскалаах
Тобус тоиторболоох
Тойон босхо сэрбэбэ
Тохтообокко дьулурутан

Бастаах-атахтаах
Бар кыллаах
Бастагы сэрбэлэре буолуо дьен
Айгырастаах кентеһүттөн иилэн
Атын баайан көбистөгө.
Ол гынан баран
Браах сиртөн айаннаан
Бран кэлбит киһи быһытынан
Кырайтын сотунна
Кырыатын төбөнө.
Сэттэ уон киһи
Сэрэппэтэх лип-хаан халбаннарын
Хатааны бөбөнү
Хатамыттар,
Түннүк-түннүктөрүн
Түн курдук бүөлөммиттөр.
Үүт мабан аттаах
Торбо-түптө танаастаах
Дьонуолай Силээхтэ дьен уоллара
Били киһини көрөн баран
Көрбөтөх буолан,
Билэн баран
Билбөтөх буолан
Тон күөнүнөн
Тус иннигэр
Тура түстөгө:
-Дьэ буо
Дьэ добор!
Хантан хамнаан тийэн кэллин,
Хантан хааннаах эбитин буолла.
Арбайттан тэһиннээх

Айы аймага

Албан аатын ким эбитэ буолла.

Аһыннылаах санаалаах

Аастыйбыт баттахтаах

Абыраллаах тыллаах

Аһынныт тойон

Абан ким эбитэ буолла?

Көмүскөллээх санаалаах

Күсэй хотун ийэн ким эбитэ буолла?

Хомму^т уоскун

Хомураннин

Өрөөбүт уоскун

Өшүлөннин

Этэр тылын эгэлдэтин

Иһитиннэриэххин төһөлөөх буолуой?—дии турда.

Маныха буолларына

Чырт-чаарт сийлиир

Уос-тиис оностор,

Харабыт хааһын хамсатар,

Хоммут уоһун хоннорор

Өрөөбүт уоһун өшүлөр;

- Дьэ буо,

Дьэ дуу?

Дойду иччитэ буолбут

Номорон баай тойон абалаахтын,

Ньидьили баай хотун ийэлээхтин.

Уһуу-батас үктэллээх

Саа-саадах дьарыктаах

Ох-болот сонһуурдаах

Тиити төрбүү мутугунап

Төлөн хара аттаах

Төрүөт Бөрвөн- дин киби
Иле бэйэбинен
Иэнигийэн кэллим.
Эһиги албан ааккытын ааттаан
Эһиги дьолун сурахкытын сураан
Үрүн уяантай дин
Үчүгэй кысыктыгар
Үстээбиттэн үлөхтөөхпн,
Биэстээбиттэн бэйэм гиэнэ диебиһин
Биге эрэл оностон бу кэллим.
Биэрэр биэрбөт тылгытын
Биллэрэ тардын!
Сулуу биэриэм дин
Сонобос аты холбонон ажалбатым.
Төлөбүр төлүөм дин
Түөттөөх кунаны
Төрбүүлөнөн кэлбөтүм.
Түөһүм күүһүн күөн туттан
Эрбөбүм эрчимин
Эрэнэн кэллим: дитурар
Обонньор буоллабына
Уолун санагы истрээт;
-Эй, Ноколоор!
Эй, доботтоор!
Күмүт дьэ тагыстаба
Күөрөбөйбүт дьэ ылаатаба,
Турун олорун,
Чороон алабы чуобутун!
Арылаах кыһын
Адырычы кутун.
Кыталк кыл курдук

41

Кындна маган кыргыттар,
Тобус субан туруйа курдук
Толомон маган уолаттар,
Чэйе охсун
Тэрийе тардын,
Чечирде аньын,
Алтан сэрбете аньын
Уордаах эһе тириитинен
Олбохто уурун!- диеге.
Сүүрүөх иннине
Сүүрүү буолла,
Арны чаранна тийэннөр
Алдыатан түөрөн
Арабас чечире астылар
Алтан сэрбэни туруордулар.
Уордаах эһе тириитинен
Олбох уурдулар.
Кыталык кыыл курдук
Кындна маган кыргыттар,
Туруйа кыыл курдук
Толомон маган уолаттар
Уна-ханас илиитигэр түһэннөр
Олбохторугар олортулар.
Сэтте сиэллээх айагы
Селэли уурдулар,
Тобус чороон аагы
Чуобута ууран кэбистилэр.
Обонньордоох-эмээхсини
Схумалларыттан сиэтэн
Утарн абалан кэбиспиттөрө
Обонньор дьаалы

Онолуя турбута үбү;

-Дэе буо!

Дэе буо!

Кердер хараһым дьуккөтө

Кетүрдөр тийһим үрүнэ

Оболоох доборум

Орто дойду

Ороскуоттаава буолан олоробун!

Бу -

Күөх кестүбүт тыһинаах,

Кестүбүт улуустара күрүөһүлэтилэр.

Аан аһысхан тыһинаах

Адьярай аймахтара

Атабастаан ааннаан олороллор.

Көмөлдүдөр сурэхпит чопчугун

Кердер хараһыт дьуккөтүн

Үчүгөй оҕо бөрт кыс

Үрүн уйантайбытын

Үтүө тыһымит өрүһүгөр

Ассын тиистээх

Абааһы уолугар

Биэриэх буолан

Бигэ тылбытын этэн олоробут.

Хара дьайдаахтары

Хайтах халбарытабын

Халын хакха буол

Харыстаа, көмүскээ!

Сөгөттөйбүт өбөтүн эйигин

Сирэ туруохпут дуо?

Сир сыгытын курдук

Симээн

Танара табатын курдук
Танынаран,
Киининэн кичэйэн,
Ууһунэн үллүйөн
Саһылынан сабан
Айгыр дьаралык кыргыттар
Абала тардын - диетөбө.
Кытыан кыргыттар
Кыны таһасра орустулар.
-Дьэ кутукаларын
Сүрөххит себүлүүрө
Хараххыт хайгыра - диетө обонньор.
Уол ийиһи ылабын диетө
Кыс барабын диетө.
Үһээ-алларан уостарыттан
Устүү хамыйах хаан кэлиэр дылы
Уураһан кэбистилер
Унаарыһан турдулар.
Обонньор дьаһалынан
Уоллаах кыска
Арылаах кымыһынан
Айах туттулар.
Аһаты-сиетин бөбө буолла.
Иһит-хомуос
Иччитэхтэммитин кэннэ
Тобус субан туруйа курдук
Толомон маһан уолаттар,
Кыталык кыыл курдук
Кында маһан кыргыттар
Иһити-хомуоһу
Ирдьэттэн хомуйан эрдөхтөрүнэ

Хоту халлаан
Холоругунян ытылына,
Хайлы-нылы
Хайнта ыстанна;
-Аай-баай
Ардьаалы ободоор!
Түргэнник түс
Сыдамнык сийдынстан,
Күнү таһаарар
Кемүс түестәэх күөрәбөйим
Күүтәригәр күнә уһаатаба,
Күөкәрдиirim ыһнардырым- диең
Ыллаан ыгыста истәбә.
Ыһытаан-хайытаан чугас кәлбитигәр
Уолан киһи уостаах-тийһә
Оһолдуйан кестәр
Уһун дурба батаһы туппугуан
Утары хааман тийһән
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бәрбән обургу:
-Собуруу суруктаах
Судаар маған халлаан
Уна кытытыгар
Схсуһуулаах
Очуос хайа диең баар.
Онно тийһән нөрүөн кессен,
Күһүр таас ньууругар
Күрөхтәһән керүөхпүт
Эр сүрөхтәэх тойоко буолларһын
Әккирәтән кер,
Дьулайа кердөххүнә

Тонуктаах эрдэххинэ
Дойдугар тенүн-диэт
Айы киһитэ
Атын үрдүгөр түһээт
Айантан дьалкытта.
Хоту халлаан анныгар олохтоох
Кулутунан төрөөбүт
Куондарай бухатыр дьэн
Куучарын кытта
Кестүбэт уола күтүр
Күрдүгэс орус келетунэн
Күккүрөччи сүүрдөн истэ.
Айы киһитэ
Айдаара ис ^{ми} манныга үһү:
-Дьэ буо
Дьэ буо!
Миинер минэм
Көлүөр көлгөм,
Сылайбат сыа бастаах
Сындааһыннаардым,
Элэбэт эт бастаах
Инирдээбим,
Сэттэ силээн үрэх
Сибиктэтин сиэннин
Сийин этэ ситтин,
Абыс айдаан үрэх
Ачатын абааннын
Арбайын этэ ханаатын!
Абааһы уола
Абаан-сиэн кэбистэбинэ
Ахтылбааннаах

Аан ийэ дойдугар
Аяннаан тийээр,
Аал-дууп маһын иччитигэр
Аналлаах иччин елбутун туһунан
Бран-сылайан тийэр
Бтаан-соноон аһар,
Быдан табил дойдунан
Быралһа бьрасты-диэтэе.
Дье ити кенниттэн
Били дьон
Күрсүүлээх-сөвөлөөннөөх
Күкүр хайа үрдүгөр тахсан,
Сырөйдөрүн унучава Иуолуор дылы
Силлөһө турдулар,
Харахтарын унучава туолуор дылы
Хаахтаһа турдулар.
Охсуһан уураттаһан
Кыргыһан кыһылһан бардылар.
Тардылаһа ссатаан
Тарбахтарын хаана тарбанна,
Табиедөһөн титигирөһөн
Тинилэхтарин хаана чөччидө.
Уу-чомпо сүлүгөстөрүнөн
Ойон түһө-түһөлөр
Оройго бәссистилөр.
Дериспө таас мээчиктөрүнөн
Дөлбөритө бьрабьстылар.
Үнүүлөрүн-сатастарын
Үнтү кырбастылар.
Эттээх-хааннарын
Инсә төрдө

Эбирийэ эрийде,
Унуохтаах-тириилэрин
Оһол терде
Оборо сөһпөйдө,
Биир ый отут хонугар
Мөлдүй охсустулар.
Халын тириилэре
Хайдан барда
Хара хааннара тохтор буолла.
Ол дойду
Олобо огдолуйда.
Бары-сүтүү
Ыксалаһан барда.
Өлүү алдьархай
Үксээн истэ.
Төрөтөр обону
Төннөрөн бардылар.
Иитэр сүөһүнү
Индэри үктүөтүлөр.
Товус хос өлүү дарбаанын
Тобо тардан таһаардылар.
Охтон баранар мастаах
Уолан көбүрүүр уулаах
Орто дойдуга туох буолла дээн
Аллараа дойдуттан
Айманан-сайманан
Моонньоох бастарыгар дылы
Мөһөтөйдүү сыгыалаһабыт дээн
Түүрүллэ-түүрүллэ
Төттөрү түстүлөр
Төбөлөрүн оройун тиимир

Ытыктаах дэлби
Ытһан кэбинән
Күлөр иирээн суоланнар
Күлүгүрәһә сүүрбүттәр.
Үеһәә бөбөлөр
Үтүе байлыктара
Ободун тердүгәр остуоллаах
Удуйа-кәлийә олозор
Улуу дһансаат тойон обонһор
Сәттә уон
Сәләәр мәнәрик кыргыттара
Орто дойдуга
Ол үлүгәр
Туох айдаана
Торолуйан турда дһан
Моонһоом бастарыгар дһы
Таннары енейен кәрәбүт дһан
Систәрин үеһә тынһыан
Дьөлбөрөн елүгә ыллара
Үгүстәрә елен барда.
Әмиә да сылһан әриәх курдук
Әмән әмәэхсин етте
Әмтәрийән истиләр.
Уонча сылга олоруохи курдук
Удһурбай кәхсүн обонһортор
Умуһахтанар буоллулар.
Икки һи алта уон хонугар
Үс һи тобус уон хонугар
Тирвиччи охсуһан
Тиниргәтиһән иһән
Сиртән ситһи саһа

Ситимнээх,
Халлаантан сап сага
Тардылжтаах,
Чынрыс хаантан
Дылбалаах
Телен хара аттаах
Төрүөт Бөрвөн обургу
Адбарай ааттаарын
Абааны бастынын
Хаһытаппытынан-үөбүлөппитинөн
Хап сирейинөн умса сырахта.
Хоту халлаан онугар олохтоох
Кулутунан үөскөзөбит
Куондарай хара букатыр
Куучар уола били ныйыны истөн
Кубалан мөниүө оруну миинөн
Куота турбута үбү.
Айың кибитө суоллаарына
Абааны уолун
Уолугуттан тиерэ баттаан
Обус курдук миинэ хуң түстө
Хатан дыйрбийи болотун
Хара бярныгар тирээтө,
-Урдук ааккын самнарар
Урун солобун
Урэйэр күнүм суолла,
Көриэс тылгын
Көпсиңи обус,
Бадма-бүдүө дойдугун
Бар дьоннун кытта сырастылас- диэтөбө.
Хаһан эмэ тылланчыр

Хаа-дъаа хамгыр буоллар да
Аай-айбын дьэн
Айахтата сыныта үһү:
-Көрис бараан дойдум
Кэлтөгөй ыйа
Үрдүбөр сууллара
Утуруяэн кэллэ.
Уруктаах бөрвөнөлөөх
Уот куталай удаган
Хомурдуоһунан кукураабыт
Хотун ийем бырасты.
Түптэ кутурук
Төгүрүк төллөх
Сарапын куодьагай
Сары таналай
Кыпты иваччы
Ньаалбаан туснахта
Балтыкайым барахсан
Быраһыа бырасты! - дьөгө.
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрбөн обургу
Хатап дьирбим болотунан
Хабарбатын хайа баттаан
Түһүн сийгинэн
Түрбө тус курдук төлөкөлөгө.
Хаалдынтаах төбөлөрү
Хара быарын сүрөхтөрү
Болотун уһугар
Болточчу үөлөн туран
Өрөһөйдөөх ырыанан
Үгүрөһии турбута үһү:

Тыньрахтаах
Чыкыйа хаан аартык иччитэ
Улуйа олорор
Осчусоһун кулугута,
Биэс тарбах
Биэритин биллэрбэтэбэ,
Уон тарбах
Уунуутун көрдөрбөтөбө диэбэбин
Уон тарбаһы
Уунуута улаатта
Уоп-чуоп гынын!
Хатырбыт айаххын
Манан ньалбарыт,
Тубураабыт уоскун
Манан уунуохтаа -диэт
Аартык үрүт кырытын диэки
Анһан җемилэс гыннарбытын,
Биирэ тыньрахтаах кыыл
Биирэ тумустаах кыыл
Собульа үрдүгэр түһөн
Соһуспутунан бардылар.
-Ок-сиз довор,
Улуу бабайлар
Былдасыһан охсуһаллара дуу
Бһабаस्ताан биэриһинэ,
Илэ-бодо
Иччилээх да дойдун эбит.
Тугу аһаан-сиэн
Толуна сылдыһыт бэйэлөрөй?- диин
Серүлүччү диин
Сехтэ.

Бэриличчи дээн
Бэкиһээтэ.
Кестүбэт уолун
Көндөй көхсүгэр
Кунан орус саба
Хомурдуостар доодонностулар,
Сара тыһабас саба
Сахсырбалар саарынастылар.
Үөн бөвө үмөхтээн
Үөрө-көтө хаалдылар.
Бу кэнниттэн
Бухатыр киһибит
Аан маннайгынан
Атын ыһыра турда:
-Дьэ-буо!
Дьэ буо!
Үрдүк аат улаатта
Үрүн соло дәрбөйдө
Кестүбэт күтүрүн күн
Күн сириттэн мөлүттүм.
Тобус кулугулаах
Дорбоонноох тойон суолу
Тосулар күнүм көллө.
Аһыс биттөхтөөх
Айдааннаах айан суолун
Аргыстаһар санаа киирдө.
Аһыс-ийлээх сабалаах
Аан ийэ дойдуну
Ахтылбана бөрт буолла.
Күр сүөһүбүт
Күрүөх баайбыт

Көрүүтэ суоң хаалта.
Кере-истэ
Кемүскүү барнах
Дьэ эрэ добоччук
Бэртэх-бэртэх буолуу? - диэтэбэ.
Көрдис хаһа
Кэтэх эттүттөн
Ат сылгы
Аһыс мүнөтинэн кынаттанан
Айаннаан кэлбитин көрбүтэ:
Үс харыс холобурдаах
Үрүн кемүс түүлэммит,
Үрүт мындаатыгар
Харалдыктан кешпүт
Хара улар курдук
Хап-бааччы олоро түстө.
Сиэллөрөн дайбатан
Сири-Сибири унуурдаан,
Саба дьаһыл сылгыһаах
Саха саарын обонһор
Кир-хах сыстыбатах
Килэбир кемүс тиэрбэнигэр
Дьэрбэлгэнни кетүтөн
Дибитөн кэллэбэ.
Дьие иһиттөн
Төһийин туттааччылар
Төллөх кэбиһээччилөр
Тобус субан туруһа курдук
Дьолтуо маһан уолаттар
Төһийинигэр түһэннөр
Төлөккөччитөн аһалан

Бар кыялы
Баргыя озорор
Бастын сэрбелеригер
Баайан кэбистилэр.
Лип-хаан халбаннарын
Төлөччи аһаннар
Дьибэ киллердилэр.
Хардан эһе тириите
Хара сабарай олбоктоох
Улуу тайах кылы
Умса баттаабыт курдук
Оронноругар олоттулар.
Ас-үөл бөбөнү астаан
Айбар даһан бардылар.
Арагас чечири
Аһыан кэбистилэр,
Аал уоту отуннулар
Ааттаах түһүлбэни олохтоотулар.
Ол көнниттэн
Улаан биэлэрин уагутун,
Көрө биэлэрин кэһитин
Көриэн аяхха дьэ куттулар.
Обонньордоох эмээксини
Уна ханас еттүлөрүттэн өйөөн
Түһүлгөбө таһааран олоттулар.
Түһүмөх-түһүмөх муһуннулар.
Ити көнниттэн
Күнү таһаарар
Көмүс түөстөөх күөрөбөйдөрүн
Сир сыгытын курдук симээтилэр,
Кустук курдук вуоһааттылар,

55

Киининен кичейдилер,
Ууһунен үллүйдүлөр,
Саһылынан саптылар
Кыталык кыял курдук
Кында мадан
Кыргыттарынан арналатан
Тебүрүөн дьон оротугар
Түһүлгөбө араллылар.
Күн еттүнөн аралан
Күтүөтү кәккәләһиннәрдилер.
Тонхолдьюйа-тонхолдьюйа
Чороонноох кымыһынан
Айах туттулар
Айбал-урум дьетиһер.
Аал уотугар
Арнылаах кымыһы
Эмәэхсин күрүлөччи кута-кута
Этәр тыллаах буолта үһү.
-Дьэ-буо!
Дьэ-буо!
Аһыс уон сааскытын туолуоххутугар дьыһы
Арахсыбат атастын буолун!
Товус уон сааскытын
Тонхоччу туолуоххутугар дьыһы
Туораабат-быстыбат
Довордуу буолун,
Аал уоту оттун
Алаһа дьыһени төрийин,
Иитәр сүөһүгүт -
Сөттө мастаах
Сибие-дьөрвөл күрүөлөннин!

Төрөтөр оробут
Үсхос
Үрүн кемүс уйяланнын,
Товус кулугулаах
Дорбоон аян суолун
Дьоллоох дьуолкатын тутун!
Абьс биттэхтээх
Айдаан аян суолун
Айбаллаах аартыгын,
Арыяан айаннаан!
Аасыгы абатын!
Тутайбаты салбаан,
Тонмуту ириэрин!
Иккени иитин,
Үһү үөскөтин,
Түөрдү төрөтүн,
Баччыры барбардын,
Ньулдьабайы туругурдун,
Көнчөөрини көскиллээн,
Былабай бебе
Былдаспатын,
Адьярай бебе
Атабастаабытын,
Абьс айыһыт,
Аргыстастыни - дьен баран
Оболорун үстүү төгүл
Уураталаан ылла.
Төлен Хара атын
Төрүөт Бэрбэн мииннө,
Ол кэнниттэн
Уол күтүөт киһиэхэ

Снэллээх аяагь биэттерин
Син балаччаны
Иинэри аньян
Ихэн бүппүтүн кэннэ
Кыталж кыыл курдук
Кында мабан кыргыттар
Кыстарын үтөн биердилер.
Аналлаах доборун
Атыгар мөнөстөн беран;
-Дьэ буо,
Дьэ буо!
Ытык тылбын
Ылбыккытыгар,
Үтүө дьабыл тылбын
Өйдөөн истибиккитигэр,
Бастаах-атахтаах
Баһаам улахан
Баһыбата тутун,
Кийи тердүн
Кичэйбиккитигэр,
Саха тердүн
Салайбыккытыгар эһигини
Уон тарбахтаах
Олус ууммутун,
Адъарай бөбө
Атабастаабытын,
Кестүбөт бөбө
Күрүөһүлүүр күннээх буоллабына
Керен-истэн
Кемүскөһө туруобум,

Төлөн хара аттаах
Төрүет Бэрбэн бухатыр
Көлө орус дием
Кэс тылгытын
Кэпсиир буолаарыи
Быдан төбил дойдунан
Быралыа сырасты! - диэтөбө.
Арбаа халлаан
Алын кырытын диеки
Аяннаан түбө турдулар.
Арбаа алаан-далаан
Алаастарын ааһан иһэн
Атырдарын үерүттөн
Үс сылгыны тутан ылан
Өлөттөөн баран
Симен-симен
Силиччөхтөөн онордо,
Хаалаан-хаалаан
Хабыйахаан саба онордо,
Ылгынынан иилэн ылан
Ынырдытыгар кыбытта.
Ууннаран оуустаран
Уһун суолун төлө турда.
Онтон олонхотун олонхо
Утаакы гыныа дуо?
Эрэдэһиннөөх долгуннаах
Итии муораба
Иннэстигэс энэригэр
Иннэ түстүлэр.
- Дьэ буо,

Дэе буюу!
Биэрэк иччитэ
Бэрт киһи
Бэкикэл хара дорообо!
Тобус кулугулаах
Дорбоонноох суолу
Тобулан кулу!
Абьс биттэхтээх
Айдааннаах айан суолун
Аһан кулук
Ийэ дойду айбаллаах
Эркээйитин охсон кулу!- диэтэҕэ.
Ити кэнниттэн
Илдэ иһэр кэһиитин
Иннэритэ анһан биэртигэр
Бэкидэл хара сиэн-аһаан
Мөһийэ охсон кэбистэ.
Туйахтарын кутуруктарын
Толугуратан ордорон
Иһитигэр угунаат
Эрдиммитинэн бардылар.
Иннэстэ сыһа-сыһа
Иһи саһаттан иннэн
Унуоргу кытылга
Уһулу сүүрэн тийдиһэр.
Биһиги дьоммут
Мэнэстибитинэн хоннон эрдэхтэринэ
Төһииннэригэр түһэн
Чинэриччи анһан туран:
- Аай-боой,

Аай-боой!
Күнү таһаарар
Көмүс түөстөөх күөрөбөйүм,
Дэ бу кэннэ
Көссүһөрбит да суох,
Түүл бөбөнү
Түһээн хоннум!
Арбаа халлаан
Анныгар олохтоох
Адъарай бөбө
Аһы тиистээбэ
Көмүс уйабар
Көй кииннөр кэлэн
Күрүөлөөх сүөһүгүн
Күрдүрбөччи көмүллээн өрөр,
Амтаннаах аскын
Аһыйаһыт бадахтаах.
Аһаннаах аата кимий диэтэргин,
Кибитин бараабыт
Көлтөбөй куорат кинээһэ,
Норуотун бараабыт
Чокуурка куорат тойоно,
Аһар былыт албастаах
Көтөр былыт көлдүүннээх
Күдэй Бөбө күүстээх,
Абаһы ааттааба
Аан дьаакыр дьэн.
Аан дьаакыр обургу; -
-Албайһанан алкыйан
Үстөөх эрдөбиттэн
Үлөхтөөх дьахтарбын

Ойох ылаары
 Оносто сырттахына
 Урут түбөн былдыаата *дүмүр үкү.*
 Дьорохоно сотолоох
 Туйгуна буолуо,
 Сабаттэйим обото
 Сэрэн-сэрбэн,
 Ецдан тэбил
 Ыралыа ырастын - диэтэ.
 Ити кэнниттэн
 Арбаа диэки
 Айаннаан түбэ турдулар.
 Абыс иилээх-саҕалаах
 Аан ийэ дойдулара
 Арсыни торбо курдук
 Анаарыйан кестөр сиригэр
 Атаралатан кэллилэр.
 Күн саһар
 Көмүс туона хайатын
 Уна чанчыгар
 Уйа-дөһсө оностон
 Ала-манаас сүөһүлэрин
 Абыата сиэбит
 Абааны бэрдэ
 Адабыа сытар эбит.
 Маны көрөт
 Мааны бэйэлээхпит
 Киирэр хааннаах
 Көбөлө киһи этэ,
 Кыамата суох

Кыныра истэ,
Кир-хах сыстыбатах
Килэбир кемүс тиэрбэнигэр
Киирэн кэллэ.
Бастын сэрбэтигэр атын авалан
Баайан кэбистэ.
Ойобун дьэтигэр киллэрээт
Ойон табыста.
Күн саһар
Кемүс туона хайатыгар
Тоһус уолах тиити
Туомтуу тардан холбоон
Отут бугуллаах
От саһа
Уйа-дэпсэ оностубут
Аан Дьаакыр бухатырба
Адаарыйан кэллэ.
- Дьэ-буо,
Дьэ-буо!
Кестүбэт күтүрэ
Кербүккун эрэ
Күстөнэргэ айиигин ким
Көнүллээбитэй?
Булбуккун эрэ буһарынарга
Бу дойдуга ким тойон онорбутай?
Туох иниигэр
Күрүөхс баайбын
Күр сүөһүбүн
Анардастын аамайдаатын
Аһаатын, сиэтин!
Ити буоллабына

Хэлын тириигин хайтыам,
Хара хаанһын тобуом,
Сэрэн-сэрбәни- диэтөгә.
Халлаантан-сиртән ыһаахтаах
Хара дьирбии болотунан
Урдунән кускуурдаабытыгар
смүрән-соһуйан
Утуйа сытар абааны
Олоро биэрәет
Ойон тура экирәетә:
-Ар-дьяалы
Алаатыгар оболоор!
Мин биирдәбиттән
Бәйәи гиәнә,
Үстәәбиттән үлөхтәәх кыһым өтө
Үөхпүт буола-буолабын.
Дьә ону ән тухтан
Былдьяан-талаан кәллин?
Аһан киһитин тардыма
Абала охсон кулу.
Биәрбәт буоллахына
Иәннин хартыам
Әәххин әтитиәм!- диэтөгә үһү.
Ити кәниттән
Әбәлбә кәпсәтии уурайда.
Тардыалаһан кәрәет
Тарбахтарын хаанын
Тарбатыспытынан бардылар,
Тәбиәләһә түһәет
Тиниләхтәрин хаанын
Чәччиппитинән бардылар.

Арбаа халлаан
Алын кырыттыган
Абьс атахтаах
Най хара сылт
Өрө сүүрэн тагыста
Тийти төрбүү мутугунан
Буордаах хаар түһэн муналытта
Муус тонот буолла.
Абаайы ааттаара
Обустааһын аайы
Уйадытар, ойсоннуур буолла.
Төптөһүн аайы
Төмтөрүттө.
Сыа киһи
Сылайан барда,
Унуох киһи
Уйадыһан барда.
Кэриэс тылгыһы
Кэпсэ дэббитигэр
Айыһы бухатыра
Аймана турбута үһү:
- Дьэ-буо
Дьэ-буо!
Абаайы атамаана
Атаҕастаата,
Киһи кэбүс кыраата
Уһун санаа кылгаата,
Хара хааным тобунна
Халыһы тириим хайынна,
Абьс иилээх-сабаллаах
Аан илэ дойдум

Аал уотум иччилэрэ
Бырастыларын!
Туохтаах буолан
Тугум кемелэхүй,
Ханныктаах буолан
Ханныгым харыймай?
Миинэр минэм
Көлүдөр көлбөм
Үүнөр күнүм
Үрдүбэр суулар кэмэ буолла!
Харыйктаах санаалаах
Хаан тойон уола
Харылаан мохсобоһ дьен
Убайдаах сурахтаарым
Ол киһи иһиттөр
Өрүһүйдэбинэ киһи
Өрүһүүе этэ
Үөбүлээн-хаһытаан керсөр,
Дьэ быдан бырасты- дьэтэбэ.
Өр-өтөр гиммата
Үнтү сынһан
Үөрөбөстөөн кэбистэ.
Хаанын,
Хаарба таммаланпата,
Симэһинин
Сиргэ тохпото,
Сыатын
Сыска хаалларбата,
Илиитин-атаарын
Итинэн-манан тиниктээт
Онхой сиргэ үнкурутээт

Уодас-аадас ойо турда.

Кестүбөт күтүрө

Күданинен уһуутуу-уһуутуу

Үрүн уйантайга хиж келен

Үвүлүү мөнийө турбута үһү:

- Ай-бууй!

Күнү таһаарар

Кемүс түөстөөх күөрөбөйи

Көрүстүбүт эбээт,

Дорообонон дорообо

Дорооботун дорообо!

Алтан түөстөөх далсарайым

Арыс иилээх-сабалаах

Аан иле дойдубутугар

Айаныах!- диетөбө уонна

Үрүн уйантайым

Үрүт өттө үмүрүк

Тимир чыллырыт

Бөрөмөдөйи иһигэр

Бээдэрэ курдук уган көбөһүтө

Тебете эрэ *бүлөк*

Тебүрүччү көрө олоодо.

Элүү баабар кыыл атын

Үрдүк мөбүөн ыһырыгар

Төйбөччи ыһырдыбытыгар

• Төбөр сүрөбө хараастаан;

- Дьэ-буо!

Эһиэхэ түбөһүөм көрүөтүн

Иккилээх эрдэхпинэ

Ииннэ түһөн хаалтым буолтар,

Уокунан төбүл

67

Ордук буолуо эгэ.
Үстээх эрдэхпинэ
Үүккө буһан элбутум
Үчүгэй буолуо эбит,
Амтаннаах аспыттан дыэ
Араһыстаһым,
Орто дойду дьоллоох
Олобуттан туораатарым,
Көстүбөт улууһа бачча
Күрүһүлээбиттэ туох
Көтүрөн, сыдыаан ыһа баарай?
Харыһыга суохтан ордук
Хара сор суох эбит.
Совотобун төрөөбүт
Сорбун-муһун көрөбүөт?
Ажылданнаах
Аан ийэ дойдун сырасты - дьэн
Урун Уйантай Куо
Үүнө-төһүнэ суох ытаата.
Били баары
Сын гына сылаата,
Палк гына уураата:
-Аай-буй кукаам
Айахтар аһаттам,
Саныгар танынартам
Санаара түһүмө,
Үлөһө-хамнаска мүккүдөн
Үтүрүө дьэтэһин дуу?
Хайа мин даһаны
Хатат уотун курдук
Халын хамаандалаах киһибин.

Чокуур уотун курдук
Чуобуспут норуоттаах киһибин,
Күнү таһаарар
Көмүс түөстээх күөрөбэйим,
Тугунан тугайнам дьөн
Туоххайынан муннаннаххынай,
Тустаах уорукпугар
Дойдубутугар бара охсуох - дьөгө.
Барарба дьын гыннылар
Барбытсуоллара биллибэтэ,
Көтөрбө дьын гыннылар
Көшпүт суоллара көстүбэтэ.
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрбө, Боостур
Сиртэн ситиһ/ саба
Ситимнээх,
Одун халлаантан
Оноһуулаах,
Арбаа халлаан
Арана тус
Архыбыгар суруллубут
Собуруу халлаанна
Сул туска суруллубут
Одун халлаантан
Оноһуулаах киһи эбит,
Хаһан эмэ тыһна сирдирбаата
Хаа-дьаа хараба кылаһнаата.
Ити көмнө буоллабына
Эт бастаах инирдэбэ
Сна бастаах сындаһынаара
Минер минетэ

Тардыстар талаһата
Телән хара ат обурбу
Аҗыс айны аартыгын
Аһары кетен тарыста.
Кырпахтыр кыраһалаах
Кырай маран халлаан
Кырсин дэки
Кылбаарыччы керен баран
Иһин түгөбиттән
Инерсийән сатарытаат
Кәс тылын
Кәпс/и: турбут әбит;
- Анһаһах...
Анһаһах!
Күдәриктәэх күдән маран халлаан
Көбүс ертүгәр үскәәбит,
Харһыктаах санаалаах
Хаан тойон уола
Харылаан мохсорол убайы
Сүһүәхтәэх бәйәк
Сүгүрүяән әрәбин.
Кәрдебум аайы
Кәрдәспәтәх киһәбин,
Кәссүс шылбык
Кәре билбәләә,
Орто дөйду
Ороскуоттаара иһи буолдум.
Дөйду иччитә буолбут
Номорон бәйә тойон аҗалаах,
Сир иһе иччитә буолбут

Ньидили Баай хотун ийэлээх
От-болот ооньюурдаах
Төрүөт Бөрбөн иччилээрим
Эрдэһиннээх долгуннаах
Итии муора
Илинни мыраанныи
Энээригэр сыдьян баран
Сыа киһи бөйөтө да
Сылайан кэлбитэ. Ону баара
Арбаа халлаан
Алын кырытыттан
Араат байбал
Анараа сабатыттан
Аан Дьаакыр обурбу
Аат ааттаан
Алсан уккуйан кэлэн
Күүһүнөн өттөйөн күнтөн сүтөрдө
Күбэй хотун ойбун
Күөмчүлээн илдэе барда.
Айынан-харыһыйан
Абыраагахына эн абырыан - диэн
Ааттаһа турабын! - диэтөбө.
Төлөн хара ат сылгы
Төлкөлөөх ырыата
Собуруу халлаан энээригэр
Суорба хайаба
Сурук буолан охсулунна,
Собуһуу бөбө буолла.
Күдөн мабан халлаан
Көбүс өттүгөр үөскөөбит
Үс саха

Үнэр танарата буолбут
Үс аас бэйэлээх
Үрүн айы тойон ошоньор
Аһыс ааттаах бухатыр
Аймахтарын асалан туран
Сэтте сиилинэй бухатыр
Сибителэрин асалан туран
Тобус түүннээх-күн
Нуктаан/кербекке муньахтаабыттар.
Үс-аас бэйэлээх
Үрүн ай ны тойон
Үрдүк дьаһалын эпит:
-Кер эрэ
Өлүө суох киһи
Өлбүт буоллаҕа.
Аһыс иилээх-сағалаах
Ахтылғаннаах аан ийэ дойдуга
Аһыллыбыта иччи буоллун - дьэн.
Тобус иилээх-сағалаах
Торбо толоон дойдуга
Довор буоллун дьэн оноһуллубута.
Аан дойдуга
Аата суох
Алдьархай буолтун
Кер эрэ бу
Баччаанна дьы
Туох да билиминэ олоһор.
Охтон баранар мастаах
Уолан көбүрүр уулаах
Орто дойдуга маньык
Оһол үөскээбитин ким да

Үрдүк үлүгөрбө түбөһөн
Үрүн тына хараарбыт
Үтүе аата саппадырбыт.
Ону баран ерүһүйө
Охсор үһүгүн - диегөбө.
Чолбон сулус кыһа
Чобуодума удаван оорбу
Этөн баран
Эбирийиэх иннинэ
Эппит сирдэригөр
Эгэрдэстээн тийдэ.
- Айбалы,
Айбалы!
Ардьаах туу курдук
Аһаһас эттээх,
Арбагастаах атамаана
Товус хоонсордоох
Чой улаан соһобеспун
Туора миинен олорон
Тойук туойар күнүм буолла,
Атаһым быһыһынан
Аллаһымсыһа кэлбөтүм,
Быһырыктаах бөбө
Бийааһа ыларан кэллим,
Аһыс-иһилээх саһалаах
Аан иһэ дойдум иччитэ
Аарыктаах таяхтаах хотун эбөккөм
Туустаах бэйэбэр
Дорообото тут эрө!
Сүһүөхтээх бэйэм
Сүгүрүһөн эрэбин.

Үс хара күлүккөр
Үнөн-сөктөн эрбин.
Беттэх кереннүт
Мичик алайын,
Биир хонор
Билбете тосхойун,
Үс хонор
Өрөбөйдө аралын,-диэн
Аан дойдуга туһаайан
Албаан тамалыйдаба үһү.
Ити кэнниттөн
Эбии сөтөрийөн
Өнсөлийэ туойбут:
- Айбалым,
Айбалым!
Тобус кырылаах
Томторболуу дьарбаалаах
Суостуганнаах, сыралбаннаах
Суо хаан оһобун иччитэ
Бырдыа быгык
Кырык баттах
Чааекы харах
Чаан олгуй тебе
Харыс сото
Харчы унуох
Танха силик
Сээркээн сөһөн
Тойон эһем
Дорообото тут,
Ылаабыт ыраабын
Ыгыччы истин,

Сүрдөөх халлаан
Сүүнэтэ кэлэн
Сүр кушутун
Сүрбүйдэ дийлэбит?
Телэн хара аттаах
Төрүэт Бэрвэн оробут
Үрда үс илии түүнүгүрбүт
Анна алта илии ардабырбыт ону
Айбалшы домнуу кэллим!
Эчикийэ оболоор,
Эчикийэ оболоор!
Хааннаах кутуруктаах
Өнөхтөөх тебелөөх
Өлөр өлүү тон үөрбөритин
Туруору тоһуйар буолааһабыт,
Барар сирбэр
Бадаар уурааһабыт,
Кэлэр сирбэр
Кэнтик кэбиһээһабыт,
Ахсыгытынан барыгытын
Албаатабым буоллун! - дийэтэбэ.
Ити кэнниттэн
Элиэтии кетэн кэлэн
Бй саһар
Бтык туона хайабын
Чыпчаалыгар түбэн баран
Чыһырбаччы албаатага үһү:
-Дом ини дом
Дом ини дом!
Тодук байын дьэ
Туоһа кэллим,

Алгыс байн дэе
 Алгыс кәллим,
 Бу
 Бй саһар
 Итык туона хайатын иччигә
 Итык солунһай удаган эдьийдим
 Тустаах бәйән
 Дөрөбото тутуй!
 Хоолдуктаах бәйәм
 Хонкуйа кәллим
 Босхо бастаах
 Борон ураанхай
 Бәдән әлүүгә булар бытын,
 Үрдә үс илии түүнүгүр бүтүн
 Үрәйә доһнуу кәллим,
 Анна арыс илии
 Ардаһар бытын араара
 Арчылыи кәллим,
 Үс хонук усталаах-туоратыгар
 Атаһар туруоруом,
 Ити тылыи сымһа буоллаһына
 Әтәр тылыи кәтәһинән
 Чоронолуу сылдәр гына
 Чороччу тардан халһахтын,- дһән
 Суданһаи-кәһәнән
 Суодуһан туран
 Үс-аас бәйәдәәх
 Үрүн айыи тойон
 Араһас илбәтин
 Ачынлаан, алһаан
 Әле сытар киһиәхә

Алгыс байн дэе
 Алгыс кәллим,
 Бу
 Бй саһар
 Итык туона хайатын иччигә
 Итык солунһай удаган эдьийдим
 Тустаах бәйән
 Дөрөбото тутуй!
 Хоолдуктаах бәйәм
 Хонкуйа кәллим
 Босхо бастаах
 Борон ураанхай
 Бәдән әлүүгә булар бытын,
 Үрдә үс илии түүнүгүр бүтүн
 Үрәйә доһнуу кәллим,
 Анна арыс илии
 Ардаһар бытын араара
 Арчылыи кәллим,
 Үс хонук усталаах-туоратыгар
 Атаһар туруоруом,
 Ити тылыи сымһа буоллаһына
 Әтәр тылыи кәтәһинән
 Чоронолуу сылдәр гына
 Чороччу тардан халһахтын,- дһән
 Суданһаи-кәһәнән
 Суодуһан туран
 Үс-аас бәйәдәәх
 Үрүн айыи тойон
 Араһас илбәтин
 Ачынлаан, алһаан
 Әле сытар киһиәхә

Урдугар сахсийбытын
 Анараамныта буолуохсут
 Айадын хамсатан
 Амсайбытынан барда.
 Онтон туран
 Олоро биэрдэ.
 Ус хонуга
 Умүрүө туолан кэллэ.
 Аата бачча тухарн
 Аллараа дойдуга
 Туох буолан сыһыппыны?
 Туурата туох этэ - дьен
 Мунаахсыла сыһытылан
 Була саһы олорон
 Уйуһулан кетебуллэн
 Улдунавар тура тустэ
 Орто дойдугун
 Отун-майын
 Оной-самай одуулаамахтаата.
 Тобус хонуга
 Томтойо туолан кэлиитигэр
 Ол-бу дьэки керүтэлээтэ
 Оһно-манна барыах майгыланна.
 Оһу керен олорон
 Удаган киһи айбаллаата:
 -Айбалы
 Айбалы,
 Төлөн хара аттаах
 Төрүөт Бэрбэн обобут
 Ыстыбат тыһинан
 Слбэт үестэн,

Урдугар сахсийбытын
 Анараамныта буолуохсут
 Айадын хамсатан
 Амсайбытынан барда.
 Онтон туран
 Олоро биэрдэ.
 Ус хонуга
 Умүрүө туолан кэллэ.
 Аата бачча тухарн
 Аллараа дойдуга
 Туох буолан сыһыппыны?
 Туурата туох этэ - дьен
 Мунаахсыла сыһытылан
 Була саһы олорон
 Уйуһулан кетебуллэн
 Улдунавар тура тустэ
 Орто дойдугун
 Отун-майын
 Оной-самай одуулаамахтаата.
 Тобус хонуга
 Томтойо туолан кэлиитигэр
 Ол-бу дьэки керүтэлээтэ
 Оһно-манна барыах майгыланна.
 Оһу керен олорон
 Удаган киһи айбаллаата:
 -Айбалы
 Айбалы,
 Төлөн хара аттаах
 Төрүөт Бэрбэн обобут
 Ыстыбат тыһинан
 Слбэт үестэн,

Күдөн бөбө күүстөн,
Одун бөбө уоктан,
Түвстээхтөн түннэстимэ,
Эрбөхтээхтөн эмтэрийимэ,
Сүбүөхтээхтөн будуруйүмэ,
Ааспыты аагата,
Тонмуту ириэрэ олоор,
Тутайбыты салбаа,
Быстыбыты тэнит,
Дьүбүннээх сүөһүтэ иит,
Аал уоту отун
Алаһа дьикени тэрий!
Алдьархайдаах айан суолун
Аргыстабар күннөр
Сытын болот сытарыйдын
Хатан үнүү халтарыйдын,
Уу харахтаах
Утары кербетүн,
Барбыккын бас
Кусиууккун хотор
Тэлэһийбиккин сит!
Бьден тэбил
Бьралаһа бьрасты!
Эргийдэхпинэ
Иеччэрим эмтэрийдин,
Хайыстахпына
Хаалдыгым хайынны!
Туойбут сирбэр
Тонус салаалаах
Докуора от торолуйдун!
Айбаллаабыт алааспар

Алта салаалаах
Ача күсөх от
Анаарыя үүнүнү
Эшит тым
Иччилөннүнү
Айбал суолдун - диетэ да
Көтөн куугунэте
Күдөрүк ийгөр сүттө.
Телен хера аттаах
Төрүөт Бөрбөн обурбу
Уруккутунаар
Уонунан киэниик ойуолаан
Көй киинигэр
Көтөн түстө:
Дьа добоор
Дьиэтэ үрдө үрөддибит.
Оттуллубут уота умуллубут
Үөлөһө кырнарсыт
срүдлүбүт күһө уолбут.
Ойөбө суох буолубут
Уолуйан уоска бөринна,
Уонна оморө биердө.
- Ок-сиэ оболор,
Бу туох үлүгөрэй - диетэ.
Борооскулаах ынах саба
Болточчу киридө.
Иэнин икирө
Киил мас курдук
Көдирги тардан ылла.
Ыгым киһи
Ыгылан барда,

Хаата кыраата
Хатына кыраата.
Имин хаана туолан
Икки кымыл сайыл тиритин
Таннары сахсийбыт курдук
Дагдачы үлөн тагыста да
Тиритэ тийиминэ
Дэлбэритэ истаммытынан
Тыны кылы сыйа халыт курдук
Тыккырачы тыгналаан
Кымыл хаана
Кытыаста чаккыраата.
Икки чанчыгын ала
Иилистэ-иилистэ ере күүрдө
Чокуур устун курдук
Чобулуннуу сардырбаата.
Кизин кийи.
Көнөз-көнөз,
Улун кийи
Унаан-унаан
Убуутуу тынан
Уоскулан холкуйда.
Түнө гиэнэ
Түүнүктээбэ таньын
Тимэх-тимэх
Тийибет да буолтун ийин
Тиритэ-тискөччи кетэн кэбистэ.
Дьыетин тагыгар
Лийигирейөн тагыгар ^{усан}
Илин өттүн
Өргиччи көрдө,

Арбаа еттүн
Аһары көрдө.
Икки атахтаах
Ийинен сирөйдөөх
Атарын суула баарын
Алдаһын көрбөтө,
Кынаттаах кыял аймага
Кырийа кетен
Көмнөбү түһөрбит суоллара
Көстүбөт эбит.
Күн көдьөгөтө
Көнтөһү сулбу тардан ылан
Хорболдьун терилкени
Холборута уурбут курдук
Хочотун унуорну өтгүгөр
Курайа сүүрөн табыста.
Силбиктөөх сизди үрөжин
Сизден-хааман туораата.
Синусоналаах от үрөжин
Сртотугар аһы турап
Төрбүү мутугу үрдүнөн көстөр
Телен хара атын
Хонсуолуу санаран
Хоруотаан ыла.
Срохтоох буулуур
Олбодун уурда.
Босхо былыт
Буутайын буутайдаата,
Чарай былыт
Чаппаразарын сапта,

Урдук халлаан мөнүенө ынбырын
Урдугер бырахта.
Хорбуу сылыт
Холумун торта.
Дьирбии сылыт
Дьиримин сыйда.
Тив-гап курдук
Терилин төрийдө.
Ат сылыгытын атаба
Атара харыс сирбө тийбөт гына
Бастын сөрбөтигер абалан
Базыан көбистө.
Ахтыланнаах арыс иилөөх-сирбалаах
Аан ийэ дойдусун иччитө
Ааллаан сийдыр
Аал-дууп маныгер тийдө,
Анар атадын сөһүрбөстөтө,
Бир иллитинен
Бил батанна,
Бирдөрүнөн сынаах батанна;
- Дьэ суо
Аан ийэ дойдум иччитө
Ахтар айныыт эдьийэ
Баар суоллабына
Бөттөх-баттөх хайыс эрэ,
Бу туох алдарайа атабастаата
Бу туох биэс төрбөхтөөр ордук уунна.
Алларааттан тарыстылар дуу,
Орто дойдуттан каллилөр дуу,
Уһһээ бөбөттөн

Угур үлдүүлэр дуу?
 Көрбүккүн-исти биккин
 Көнү көлсөөн биэрлэххин
 Төхөлөөх буолуо этэй?
 Нөрүөннөөх байам сүгүрүйэн
 Күүс кеме илаары
 Көрдөһө турабын - диирин кытта
 Аал дуун мас
 Аргый долгуйан
 Этэн баран эбирийлэх иннинэ
 Аргый бөхтөөн иларга дылы гына
 Аһыс салаата
 Аһыс үрэх диэки дьалкый бахтаата,
 Тобус салаата
 Тобус үрэх байыи диэки
 Долгуй бахтаан баран тохтоото.
 Или эттүнэн
 Икки аны силлөлөрбө дылы гына.
 Хаары маған баттахтаах
 Ханкынаабыт иэдэстээх
 Халыйбыт хайалаах
 Хасыйахаан курдук өттөөх
 Эмээхсин дьахтар иһи
 Инигөр кесте түстө.
 Библигөр дылы баған
 Бэттэх нөрүс гына:
 - Чороонноох кымайы
 Турору туһут курдук
 Уран чолчу эмикийбиттэн
 Оборо түһэрин буоллар,

Угур үлдүүлэр дуу?
 Көрбүккүн-исти биккин
 Көнү көлсөөн биэрлэххин
 Төхөлөөх буолуо этэй?
 Нөрүөннөөх байам сүгүрүйэн
 Күүс кеме илаары
 Көрдөһө турабын - диирин кытта
 Аал дуун мас
 Аргый долгуйан
 Этэн баран эбирийлэх иннинэ
 Аргый бөхтөөн иларга дылы гына
 Аһыс салаата
 Аһыс үрэх диэки дьалкый бахтаата,
 Тобус салаата
 Тобус үрэх байыи диэки
 Долгуй бахтаан баран тохтоото.
 Или эттүнэн
 Икки аны силлөлөрбө дылы гына.
 Хаары маған баттахтаах
 Ханкынаабыт иэдэстээх
 Халыйбыт хайалаах
 Хасыйахаан курдук өттөөх
 Эмээхсин дьахтар иһи
 Инигөр кесте түстө.
 Библигөр дылы баған
 Бэттэх нөрүс гына:
 - Чороонноох кымайы
 Турору туһут курдук
 Уран чолчу эмикийбиттэн
 Оборо түһэрин буоллар,

Угдурдундун - билсиппин
 Кену көпкөм этэ - днэт
 Ууран чоңчу эминийдерин
 Утары нэлэпитигэр
 Телен хара аттаах
 Төрүөт Бөрбөн обурбу
 Иккитэ обороруи кытта
 Илиитин ийинэн
 -Көхсүм хаанын
 Кену оборсору гыным - днэн
 Сүөһүттөн тиэрэ көбөн
 Сүнньюөх устатын чугурутта.
 Ол көнниттөн
 Ураанхайды онолуйда:
 -Айбал-уруй
 Айбал-мичил!
 Ивөппит илбөи
 Искөр имөн буоллун
 Аһапты айы
 Таскар дьялын буоллун!
 Саалаахтаи самыма,
 Охтоохтон охтума!
 Уоттаах харахтаах
 Утары көрбөтүн!
 Сырайыи сьдьяайыттан
 Сьтыы болот сьитарийдыи!
 Күннээх дөйдуга
 Көнүлгүн күөнтөҕимэ!
 Буор дөйдү
 Буойуна буоли

Көрбүшүн - билсиппин
 Кену көпкөм этэ - днэт
 Ууран чоңчу эминийдерин
 Утары нэлэпитигэр
 Телен хара аттаах
 Төрүөт Бөрбөн обурбу
 Иккитэ обороруи кытта
 Илиитин ийинэн
 -Көхсүм хаанын
 Кену оборсору гыным - днэн
 Сүөһүттөн тиэрэ көбөн
 Сүнньюөх устатын чугурутта.
 Ол көнниттөн
 Ураанхайды онолуйда:
 -Айбал-уруй
 Айбал-мичил!
 Ивөппит илбөи
 Искөр имөн буоллун
 Аһапты айы
 Таскар дьялын буоллун!
 Саалаахтаи самыма,
 Охтоохтон охтума!
 Уоттаах харахтаах
 Утары көрбөтүн!
 Сырайыи сьдьяайыттан
 Сьтыы болот сьитарийдыи!
 Күннээх дөйдуга
 Көнүлгүн күөнтөҕимэ!
 Буор дөйдү
 Буойуна буоли

Арбаа халлаан
 Алын кырытын диеки бөр,
 Таннары хатыллан үүмүт
 Тимир хахыйахтаах,
 Түннэри эриллэн үүмүт
 Тимир титириктээх,
 Тахсар дабаана
 Түннэри экиннээх
 Көлэр аартыга
 Иннэри опуостаах
 Уодан киһи
 Уна илиитэ дьуолкалаах
 Кыс дьахтар
 Ханас илиитэ экеэйилээх,
 Көлтөккөй кирилиэстээх
 Үөлчү-чүөлчү суоллаах
 Ычкыты сытар иллыктаах
 Алаккалы турар аартыктаах
 Аан дойду бэйэлээх буолуо.
 Тумустаах
 Чупчуйа хаан аартыгы
 Таннары кириэбин,
 Хагдан маган сылгы
 Хаан айы турарын курдук
 Халысхан тимир аартыкка тийиэн,
 Эр бөрдө эрэ буолларгын
 Ити аартыгынан бараайагни...
 Сырбан эһэ сыгынахтаах
 Торсон бөрө чөнөчөхтөөх

Дье нохоо!
 Арбаа халлаан
 Алын кырытын диеки бөр,
 Таннары хатыллан үүмүт
 Тимир хахыйахтаах,
 Түннэри эриллэн үүмүт
 Тимир титириктээх,
 Тахсар дабаана
 Түннэри экиннээх
 Көлэр аартыга
 Иннэри опуостаах
 Уодан киһи
 Уна илиитэ дьуолкалаах
 Кыс дьахтар
 Ханас илиитэ экеэйилээх,
 Көлтөккөй кирилиэстээх
 Үөлчү-чүөлчү суоллаах
 Ычкыты сытар иллыктаах
 Алаккалы турар аартыктаах
 Аан дойду бэйэлээх буолуо.
 Тумустаах
 Чупчуйа хаан аартыгы
 Таннары кириэбин,
 Хагдан маган сылгы
 Хаан айы турарын курдук
 Халысхан тимир аартыкка тийиэн,
 Эр бөрдө эрэ буолларгын
 Ити аартыгынан бараайагни...
 Сырбан эһэ сыгынахтаах
 Торсон бөрө чөнөчөхтөөх

Урут кырытын дзеки
Өрө үүрөн көбиһээр,
Өргийэн көлиэххөр дылы
Атын сымдынара.
Араат байбал
Арбаа сабатыгар
Тобус уон
Тобус быластаах
Тимир суорба балабан
Өндүл халлааны хэрбаһа
Өрүкүйөн кестүөбө, онно
Аһар былыт албастанан
Араат Байбалыкетен туораар...
Дэ
Быдан төбил
Бырасты суоллун! - диэтөбө.
Төрүөт Бөрбөн Боотур
Төлөн хара атыгар
Харалдыктан көппүт
Хара куртуулах курдук
Хан гына олоро түстө.
Арбаа халлаан
Алын кырытын дзеки
Айаннатан дьалкытта.
Тип гына
Тинилэхтии истэ.
Кыс гына
Кымныылы истэ.
Кыһын бөбөнү
Кырыатынан биллэ.
Сайын бөбөнү

Самырынан таайда.
Кубун бегену
Кемнебунэн сэрэйдэ.
Баламат ыраах кетти сири
Баран бараата,
Күтүр ыраах ехти сири
Көхсө да билбөккө
Көтөн күүгүнэттэ.
Салгын бөбө
Сайа оуста.
Көппит үтүлүгө ытыһа түһөн
Көлтөкөтө эрэ хаалла.
Олооччу өтөрбөһө
Уллунага түһөн
Оһо эрэ иннэн хаалла.
Айаһынан эмиз ааста.
Айаннаан-айаннаан
Анаарыһан кестөр
Араат байбалда кэллө.
Атыттан ыстанан түһөөт
Аһыс айыһы аартыһын
Үрүт кырыһын диеки
Өфө кыйдаан көбистэ.
Ити ғынан баран мин да
Аһар алабастаах
Куотар кубулаһаттаах буолуох тустааһын
Ункуруһа түстө да
Моонһугар мойбордоох
Кутуругар хоболоох
Аалай мохсобоһ кыйа буолан

Арбаа диеки
Көтөн дьирибинээн көрдө.
Көрүннээх үчүгөйө
Көдүстөөх улахана
Тымрахтаах чыачыла
Туустаах толооһо
Бастаах-атахтаах
Баябыр кыыл саба буолан
Багдайа түһөөт
Көтөн күпсүйдө да
Көрүөх бөтөрөө өттүгөр
Араат байбал
Анараа өттүгөр
Туруоруга тобус уон
Тобус быластаах
Тимир суорба балабанна
Тин гына олоро түстө.
Көтөбинэн харахтаах
Көй дьансыата үрөн күрбүйдө,
Ыт үрбүтүгөр
Ыстанан тахсар киһи суох буолу^{на}түгөр
Бөйөтө бөйөтинэн буолан
Бэри сгына түстө да
Сэтинньи нийм
Сэттэ санатын курдук
Көр чуор кулгаарынан
Кини обурбу иһиллээтө.
-Дьэ буо!
Дьэ буо!
Аай-аайбын,
Аанай-туонай абаккабын,

Батгэм дуо?
Битгээх буоллум,
Түниэстэм дуо?
Туулияэх буолдум!
Күннүк усталзах
Кес туоралаах
Ат сылгыга мэнэстэн
Арбайттан төһииннөөх
Авкс айны аймаба
Араат байбала
Анараа энеригэр туоратан эрэрэ.
Туох
Татаар тыллаах
Таса этэн,
Туох
Уоттаах харахтаах
Онкулуу одуулаан,
Бу дойду
Муус кудулу
Модьоботун атылаатабай,
Кураанах түүл
Кубулбата буоллаба.
Туох түс күүстээбэ кэлэн
Турута тутуһан
Тобуктата буоллабай?
Ый-ыйбын
Аай-айбын!
Холоонноох доборо
Хотун ойбун саната буолла.
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрбөн мань истээт;

Көстүбөт дьмэтин экиннин
Көнү кетен киирбита
Күбөй хотун ойоро
Күнтөн сүтөрө чугаһаабыт,
Эринэх бөлөлөммит
Этирик түестөммит,
Үрүх системмит
Өлөр быдан буолбутун керен
Өмүрөн соһуйан
Өрө тыһна турдаһна:
-Дьэ буо!
Дьэ буо!
Бу мин
Ириенэх суолбуһ туох буолан
Ирдэһэн кэллөххиний?
Эттөөх-хаанниһ
Инсэ төрдүгөр
Эбии биерер барайн буолуо.
Мачыт-оччут, тууһут-туһахчыт
Балыксыт кыс өбөтө
Барамыта бөрдин эбитин,
Туох буолан
Тово миигин экирэппитин буолла?
Күн дьүөбөм
Көмүс доборум өбөтө
Көлдүннүү таарыһа
Күрөнөн саһан керүй дуу?- диэтө
Дьармата өрө хаалбыт
Дьахтар киһи.
-Кыс өбө дьөддьөбөнө
Уол өбө мелтөбө буолан дуу

Саатан саллан дуу?
 Сага сытгамый дотор?
 Хайа өттү буттөн
 Хайа дайсаан
 Хаан таһаарар эбит?
 Лаһырбаччы тәрдыалаһан
 Тарсарым хааныны
 Тарбатнам буоллаба.
 Тәбиәләһән көрөн
 Тиниләрим хааныны
 Чәччитим буоллаба - диетә да
 Ойбуун уна иэдәскә саайда
 Урбачыс гына түһәет
 Эстерии таас буолбутун
 Әлитән ылан
 Ханас хармааныгар
 Хачыр гына уктан көбистә.
 Дырбик хара болотун
 Дыримиттән илииннә,
 Кыс дьахтәр харахтаах хааһа
 Кылбалдыһан кестәр
 Кырыктаах үнүүтүн
 Кырыбалы туган турда.
 Этин сөбө
 Иччиләэх маска
 Этән барда.
 Сындам чабылбан
 Синдыс буолан сырста.
 Орди-буурай
 Ово маска оонһоото,
 Көлөләех киһи

Күүгүнэ иһилиннэ,
Аттаах быһылаах
Айдаана дуорайыда:
-Ай-буй,
Ай-буй!
Күн таһаарар
Көмүс түөстөөх
Күөрөбөйүм сыһа
Күүтэригэр күнэ уһаатаба,
Алтан түөстөөх далбарайым
Ахтарыгар анара буоллаба.
Урдук хадлаан уола
эксекүлөөх Мөнүөстөй,
Билыргы малбы
Быһа ытан кэбиһэн
Уонча оболоммут буолуохпутун
Уһатан кэбиһэн
Моһуок бөбөнү таһаарда
Мун бөбөдө ытта.
Аны ону уһаннарарба
Аттаах ноһоокко киирдөбүм үһү- диир эбит.
Күккүрөччи айаннаан
Күттөрөн тийһэн кэллэ да
Айны киһигэ баарын билэн
Айдаара аймаһыа түстэ:
-Баай-бууй,
Улаата, ар-дьаалы оболор!
Сылаас хааннар
Сынабалыам буолуо
Сынабас эккин
Ыллах-Ыллах

Ыстаамахтым инибин,
Халыйар хаһабар
Халлаан хара суора буолан
Халаахтым ооньуур инибин.
Кэриэс танаскын танны тух дуу
Кэриэс аскын айы тардый дуу?
Урут да тулуптатабым - диэтэбэ.
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрбөн:
-Дье-буо
Дье-буо!
Халын тириигин хайытам,
Хара хаанын тобуом,
Сырдык тынныи
Сытыххайан кэллим,
Суон тыннын
Суһуктутан тэйиэбим,
Күлө-күлө
Күлгүн буккуйуом
Ооньуу-ооньуу
Уоккун умуруоруом,
Этэр тыл,
Итинэн эйимнэ,
Эппэтэбэ диэйэбин
Аймах дьоннун
Аан дойдугун кытта бырастыллас!
Урут,
Холум этэ
Хойдо илигинэ
Хоппунун курдук суолуо суоба- диэтэбэ.

Хаһытаһа түстүлөр
Хапсан ыллылар,
Хабдыгыры-хабдыгыры
Харса суох дайбастылар.
Күлэ-күлэ
Күллэрин булкуйдулар,
Онһуу-оонһуу
Уотгарын умуруордулар,
Дьилэлэрин, күрүелэрин
Дэлби тэбистилэр,
Үөбүлэһе-үөбүлэһе
Үнтү кэстилэр.
Ыал оһорботох
Ыалдыт сымдыбатах оһордулар.
Хатат уотун курдук
Халын элбэх хамаандатын
Хамсык буолан хамһидылар,
Киһитин бараабыт
Кэлтэбэй куораттарын
Кэбэлиттилэр,
Өрби биитин
Өр доборун курдук
Эттөһөн эрмтэһе турдулар.
Аана суох
Алдьаххай турда,
Орто дойду оловор
Оһол бөбө үөскээтэ.
Халлааннара
Хаанынан бүрүйбүт курдук буолла.
Сирдөрө
Сиһигинэн ибиирбит курдук буолла.
Кэлтэбэй дьэрис күннөрө

Кириэн баран тахсыбакка мөлийдэ.
Сэттэ ый быһынаабы
Бас харана саба түстэ,
Барбатах балык миинин курдук
Бадькы-будуку буолла.
Ундул-дээрүс халлаан
Урут кырытыгар олохтоох
Ус ини-бии
Урүн айы ойууттара:
Арбаа халлаан
Аныгар олохтоох
Араат Байбал дойдулаах
Аан дьаакыр обурбу
Кириэһа килбэйдэ
Хоруоба хончойдо
Тэбиэбэ тэмтэйдэ,
Хара күдэн кэттэ,
Тиити төрүү мутугунан
Телен хара аттаах
Төрүөт Бөрбөн кыайда, - диэн
Көрүү керенер
Көбдүүрөр эбиттэр.
Икки ый
Аахпыт алта уон хонугар
Абааһы уолун уйалытан
Кудуннуу мөхтөрдө
Куиньалыкты кетүттэ.
Обустаһын айы
Охторон истэ;
-Эйдетүмүнэ елэрде диэн
Эс хоһооно оностуон,

97

Аймах дьонун
Аан дойдугун кытта
Бырастылаһа тәр дый
Быйыта отойорум буолла
Аан дьаакыр
Антах-бөттөх көрдө:
-Аай-аайсын
Аанай-туонай асаккабын.
Айы киһитэ
Ааһа да күүстээх буолар эбит.
Манньк бөҕөлөөх буолан баран
Өрөһөлөөх тиистөөх
Өмөн эмээхсин
Оһоһонун мунуругар
Тобус ыйы мөлдү
Тобо төһийөн сыһытын буолла.
Бөрт диэн
Бөккиһэтөрүм үһү.
Ытык солуонһай удабан
Күбөй хотун ийэм бырастын
Үрүн күнүм
Үрдүбөр суулунна,
Хайа туох көмүскүүрдөөххиний?
Хайа туох еруһүйөрдөөххиний?
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрбөн
Төтөлө суох кумалаан
Ый ыһаһа онорон
Ыскайдаан барда.
Абаайы уолун
Анар хараһын уута

Ууллагас хорболдун буолан
Орто суору тобулу суодуйан
Дьелебес онорон
Түһэ турда.
Ытык солуннай улаван
Бксаан-бохсоон тийэн кэлбит.
Ааһар албайнан алкыйан
Анар хараһын уутун куоттарбыт.
Ырыалаах буолан
Ыһа-тобо турбут:
-эчикийэ,
эчикийэ,
Иһилигим-тайылыгым
Иэдэним-куудааным,
Имиллэким-хомуллакым,
Аанай-туонай абаккаһын!
Алдьархайһын тайымаамһын!
Бу есэйим-бааһыым
Буһумээни-баһымааны,
Либий-лаһы
Линкир-ланкыр,
Көнөүһүн көнөүһө
Көнчөөри нчаккар
Аны биирдэ эргийэр
Айдааны тардар
Кириилээх-тахсылаах
Кийи оноруом дуу?
Эһин да быһын
Эргитэн тэйиэм- диэт
Сирдээн да тимирбитэ
Сиик буолан көппүтэ да

Көстүбөккө хаалла
Көкөө-такаа буолла,
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрбөн
Ириэнөх бусуру
Иэччэбин харабар дылы
Ибили кэһөн,
Тон суору
Тобугун харабар дылы
Тобулута үктөөн
Көдьүүһү ситиспэтө
Көрдөөн булбата.
Үнкүрүһэ түстө
Дьүһүннээх үчүгөйө
Көрүннээх бөрдө
Бастаах-атахтаах
Бар дьаһыл кыһа буолла
Араат муора
Анараа сабатыгар
Көтөн тийһөн түһүүтүгөр
Көстө бөһөтинөн буолла:-
Ираас дьөнкө
Ирианы ыһыһы турда:
-Дьэ буо!
Дьэ буо!
Барынньыры бараатты,
Сүөдөһнири сүтөрдим,
Элэннири эстим,
Үөрүү-көтүү үксээтө,
Өрөбөй-талаан үрдээтө,
Уруй-айхал джэлийдө

Урүн соло улаатта,
Минер минем
Келүйөр келбем,
Бэттөй-бэттөй буолуи!
Кунап орус курдук
Лонкуначчы алаатаан табыстым.
Торуой Сибир ийэ дойдубар
Товус иллээх-сабаллах
Дорбоонноох айан суолун,
Тосулар күммүт кэллө!
Этэн баран
Эририйэх иннинэ
Төлөн хара ата
Чемчөс гына түспүтүгөр
Үрдүк миндаатыгар олоро биэрээт
Үөмөс-аамас тайдаран
Ойон тахсар күннээх
Охтон бараммат мастаах
Уолан бүппөт кээткээх уулаах
Орто туруу дойдуну
Ама бу джэки ини джэн
Айаннатан түһөн истэ.
Төһө да бааттын билбэтэ.
Түүннэри-күннэри
Түптөлөтө кетүттэ.
Урукку тунаавар
Уонунан эбиллибит.
Эмэх чөһөчөү
Эмти тэбэк кэбиспитэ
Эмэхсин дьахтар буолан
Эмэлиһэ хааллылар.

101

Ово майн
 Ойута үктэтөн кэбиспитэ
 Уолан киһи буолан
 Ойуохайдын хаалылар,
 Илэ-бодо
 Ичилээхтик айаннаата.
 Силлиэлээх холоруктаах
 Сир-халлаан сиксигэ
 Толуу булчут киһи
 Туут хайыһары тунсун
 Туруорута туппунт курдук
 Хабырыһа-хабырыһа
 Хардари аасыһаатыгар
 Манхай таба тыһа этэрбэстээх
 Маһан кырс тыһа бэрбэһэлээх
 Аллах туут хайыһар аттаах
 Ардымаан-дыардымаан бухатыр
 Утары кессе биэрээт
 Уордайа хабырытта турда:
 -Дье буо
 Дье буо!
 Биирдэбиттөн ыла
 Бэйэм гиэнэ диебитим
 Сыһахтаах субугура
 Сырайдаах үтүэтэ
 Унуохтаах кенетэ
 Уйантэй Кур доборбун
 Теһе атыһын биэрэннин
 Теһе сулууну куттанһын
 Күн сирин кэрийэн

Күрөтө ооньуу сийдьяннын
Төрүүр обону хойутаттын
Иитер сүебуну көбиннердин!

« Биердэргин да ылым
Биерсөтэргин да ылым
Төлөн хара аттаах
Төсүөт Бөрбөн хардарда:
- Дье бус!
Дье бус!
Эйигиннеөвөр буолдуох
Элэннири өспитим,
Курутуда, хоомоо сийдьяайарын,
Ытын-сонну бараайарын
өйдөөх-төйдөөх эрдэхүинэ
Уүтээннин султун ордук буолдо,
Суолуе меһөдөөме
Содусму таһаарыма
Кийини хаадылаама
Кизер буола тардый! - дие төбө.
Угүс көпсөтти суох буолла
Угүрөлөһө-үгүрөлөһө
Тардылаһан керен
Тарбахтарын хаанын тарбаттылар.
Төбиөлөһөн керен
Тинилөхтөрүн иширин
Чаччитен бардылар.
Эрбии биитин
Эр довор курдук буолдулар.
-Кылбалдыһан көстөр
Кыһыл кемус биһилэви

Сиеппер укта сылдыарыи
Сэттээх дьайа баттаатаа ду - диэт
Урдунэн илбэн кэбиситэ
Ус-туэрт хаамыны
Өрүтэ тэйэн тохтууругар
Урүн уиантай буола түстэ.
Онтон буоллабына
Уиантай Куо
Урут тараамыт баттаарыи
Уна сиебиттэн ороон илан
Уокка кэнэрдилээт
Ойуун ардыамаанна сыллетта.
- Илэ бабайы
Эн ийэн уонна мин ийэм
Иккисэ арас-басыс өбиттэр.
Ону билбөккө эрэ
Уруугун сылдыһан
Аһыс айдааны тардаары турар
Абаккабыи керевуөн кербөккүөн.
Ийэн уруута
Өт-хаан аймагыи буоларбын
Биллиин дуу
Билбөтин дуу-дйэн
Уиантай Куо барахсан
Унаарына-нускайа турдаба
Арт-татай оролор дйэн
Ардыамаан соһуйа түстэ
Быһаакка турар илиитин
Иһэктан кэбистэ:
- Сяната биллибэт
Сыһаны таһаара сыспыһын-дйэт

Түшүтүн ыңкытан
Тойуктаах буола турбут:
- Дьэ- буо,
Дьэ буо!
Арабас чэчирин анньын
Алтан сэрбени турсурун
Алаһа дьэни сиридитин
Аал-уоту оттун!
Ириньэх гиенэ
Ийетэ буолуһ,
Аһах гиенэ
Авата буолун!
Төрөтөр өбүт төлкөлөнүн
Иитэр сүөлүгүт күрүөлөннин!
Ньулдараайн туругурдун!
Аһыс уон сааскытыгар дьы
Арахсынат атастын буолун!
Токус уон сааскытын
Туолуоххутугар дьы
Дьоллоох добордуу буолун!
Эһиги дьэки эргийдэхпинэ
Иэччэһим эһтэрийдин!
Бьдан тэһил дойдунан
Бьралаһа бьрастыларын! - дьэте
Ардьамаан-дьардьамаан обурбу
Аһах хайыһарын иһинне да
Хоту халлаан дьэки
Хонорой бьһэтэ бьһиһман
Кулдьаарын тыһа
Куугунуу турду.
Төлөн хара аттаах

Гөрүгт Бөрбөн Боотур
Көлүйөр келбетун
Кемүс миндаатыгар олорон
Үрүн уяантай куолуун
Үөрө-кете мөнөстөн
Атывинаах-менүениээх
Аан ийе дойдутугар
Аяннаан тийэн келде.
Торуе күннүк сиртөн
Тобурах тохтооботох
Дьулдо маган тусалатыгар
Бар кыл дьүһүнэ ойуулаах
Бастын сар²тигер тохтоотулар.
Аал^Уоту оттонор
Алаһа дьилелерин сылаттылар.
Чуобур сылгым
Тобугун ойуута ойуулаах
Чороон алахтарын чуобуттулар
Көрсө сылгым
Көтөрүн ойуута дьүһүннээх
Көриэн алахтарын көккөлөттилөр
Көрсө сизлэрин көһитин
Көбүстүгөр дыла
Күүгүнэччи кутан,
Адырадаах ат оломоон тахсыбат гына
Арабас арынан
Адырыччы арылган көбистө
Аал уотугар алаах тутта;
- Дьэ-буо
Дьэ-буо!
Аал уотум иччитө

Аһаа-сигэ,
Аһыс иилээх-саралаах
Аан ийэ дойдум иччитэ
Бэттэх-бэттэх суолун!
Туһааннаах иччигит кэлэммин
Дьоллоох чороон айахпын
Тосхойор күнүм буолла.
Алдьархайдаах айан суолун
Арыһан тийһэн кэлэммин,
Аал уотунан
Айахтыыр күнүм буолла,
Күөх төлөн уотунан
Күсмэйдир күнүм буолла,
Хонобор муостаары
Хотой айыһытты
Улаан бьэм уйгутунан
Утахытын ханнараар күнүм буолла.
Олорор олохпун уйгулуур
Уруйда-айхалла тосхойун- диэн
Төлөн хара аттаах
Төрүөт Бөрөөн обургу
Күдээрйиччи кутан
Күүгүнэтэн баран
Амтаннаах астарын айан
Амарах тылларын көпсөтөн
Иккиөйөлөөх да суоллаллар
Икки сүүс киһи
Үнкүүтүн үнкүүлээн
Ырыатын ылаан
Ыал суолан бааттара үһү.

107

1945 с, олунньу 28 күнүгөр Якутскайга
Мэне-Ханалас оройуона, Нэсруктээйи нэ-
һилиэве Старостин Николай Петрович
тылыттан Сергеев Семен Григорьевич
суруйбутун Петр Никифорович Попов ха-
тылаан үрүнөр таһааран редакциялаан
суруйда.

21.У1.1966г.

1921 с. төрөөбүт,
14.Х1.1954с. элбүт.

2977 с. д. к. к.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

XXXXXX